

Listy

5
2018

SLOVÁKOV A ČECHOV, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Ján Mak – Rošády pokračujú • Diana Kantorová – Vzdelanie bez etiky je nanič • Vladimír Dubeň – Umenie ma baví zo všetkého najviac • Alena Virdzeková – Historické udalosti očami súčasníkov • Mikuláš Argalács – Chlap z Rainerky • Petr Kuneš – Země plná legend i přírodních krás – Makedonie • Marek Masarik – Odvaha so sviečkou v ruke • Monika Pulišová – Marianna Sršňová • Pavel Virdzek – Turisticko-orientačný beh na Kysuciach • Zuzana Štancelová – Hmyz ve vědecké ilustraci • Anna Sláviková – Žiletka na ľade • Ľuboslav Moza – Štefan Polák • Zuzana Štancelová – Lenka Elbert Dotlačilová • Ľuboslav Moza – Usmiať sa na seba • Príloha Študentské listy •

Výber programov v máji a júni 2018

10. – 13. mája Výstaviště Holešovice, Praha 7

Svět knihy – medzinárodný knižný veľtrh a literárny festival

Produkcia kníh, časopisov a CD bude vystavená aj s výkladom na stánku DNM v uvedených dňoch od 10.00–19.00 hod.

30. – 31. mája Státní okresní archiv v Českých Budějovicích

Medzinárodná konferencia Československo v letech 1978–1985

Viacej informácií a program konferencie na
<https://www.ustrcr.cz/typ-akce/konference/>

5. júna 9.00–13.00 hod.

Konferenčná sála Podtatranskej knižnice v Poprade

Medzinárodná konferencia na počesť 100. výročia vzniku spoločného štátu Čechov a Slovákov Vznik Československa – priebeh a vplyv na rozvoj Popradu a jeho okolia

Organizátor: Podtatranská knižnica v Poprade v spolupráci:

Podtatranské múzeum v Poprade, Štátny archív Prešov, pracovisko

Archív Poprad, mesto Poprad. Viacej informácií a program

na www.kniznicapp.sk

9. júna 19.00–24.00 hod.

Múzejná noc v DNM

Ústrednou menšinou tejto noci je slovenská menšina.

DOMUS SM v ČR pripravil výstavu národnostných menšíň v galérii DNM so zameraním na divadlá a festivaly národnostných menšíň. Kurátorkou výstavy je Mgr. Zuzana Štancelová, ktorá zároveň pripravila pásmo básní a piesní. V kaviarni bude prezentovaná slovenská keramika, výšivky, kroje a drobné remeselnícke výrobky z dreva.

Vážení čitatelia,

v roku 2011–2012 bol predsedom Úradu Slovákov v zahraničí JUDr. Milan Vetrák, Ph.D., menovaný na základe konkurzu, ktorého sa zúčastnil po svojom návrate z diplomatických služieb v SRN. Okrem toho, že vypracoval podrobné požiadavky a pravidlá pre udeľovanie grantov pre Slovákov v zahraničí, zistil i nevyúčtované čiastky minulého projektu Svetového združenia Slovákov v zahraničí, a preto bol cestou slovenských médií nepravdivo osočený Mgr. Vladimírom Skalským ako klamár atď. Na základe tejto nepravdivej mediálnej kampane bol JUDr. Milan Vetrák, Ph.D. odvolaný z miesta predsedu, neskôr aj ako pracovník ÚSŽZ.

Články a rozhovory o danej problematike i o skutočnosti, že JUDr. Milan Vetrák nie je lubár a podvodník, zverejnili mesačník Listy v roku 2012 a 2013. Na želanie čitateľov zo zahraničia ich zverejníme znova v budúcom číslach tohto roku. Na tomto mieste uverejňujeme verejné ospravedlnenie Mgr. Skalkého JUDr. Milanovi Vetrákovi Ph.D., súčasnému poslancovi za mestskú časť Petržalka Mestského zastupiteľstva Bratislav.

Dobrý deň,

spory o ochranu osobnosti museli súdy uzavrieť do 1 roka od podania žaloby, avšak potom to po stážnosťach súdcov zrušili.

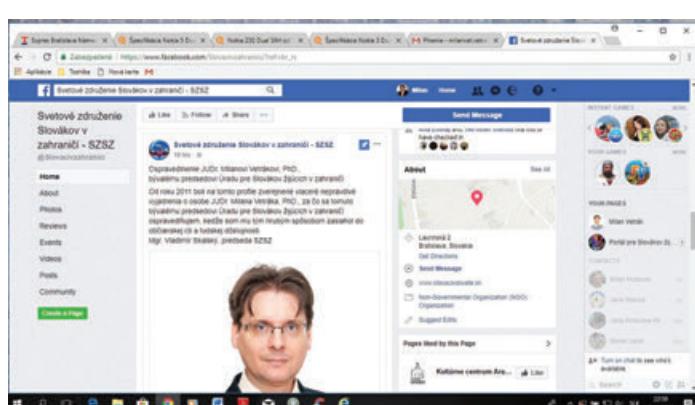
Na dlhy časový odstup sa asi spoliehal aj pán Skalský, avšak na súde zistil, že dokázať to, čo niekto verejne na niekoho iného povie, nie je to isté, akoto dat prešetriť revíznej komisii SZSZ...

Výsledkom je, že sa musel na vlastné náklady a v mene SZSZ ospravedlniť v denníku SME, na webovom sídle SZSZ a na sociálnej sieti Facebook (profil SZSZ). Tiež zaplatiť všetky náklady spojené so súdnym sporom za obe strany. Stalo sa tak na základe dohody o urovnanií a nie rozhodnutia súdu, ale súd túto dohodu potvrdil aj oficiálne.

<https://tlacovespravy.sme.sk/c/20795780/ospravedlnenie-judr-milanovi-vetrakovi-phd.html>

<http://www.slovacivosvete.sk/3073/ospravedlnenie-judr-milanovivetrakovi-phd-byvalemu-predsedovi-uradu-pre-slovakov-zijucich-v-zahraniaci.php>

Všetko dobré želám.

Slovo redaktora

Májové dni

súvisia s výročiami II. svetovej vojny. 8. mája slávime koniec II. svetovej vojny, v tomto roku 73. neokrúhle, ale rovnako významné výročie. 5. mája sme si pripomenuli Pražské povstanie proti okupantom. Mestá a obce slávili výročia svojho oslobodenia, či už vojskami Spojencov, alebo sovietskou armádou. Venujme spomienku aj tragickej ROA, Ruskej osloboditeľskej armáde pod velením generála Vlasova, nazývanej vlasovci. Prví prišli Prahe na pomoc v údajne podivných uniformách, v tankoch, ktoré mali na jednej strane nápis Smrť Hitlerovi! a na druhej strane Smrť Stalinovi! Bojovali za Prahu i sami za seba, za svoju budúcnosť, ktorú nechceli znova spojiť s vtedajším SSSR. Dúfali, že sa im nasadenie životov pri oslobodení Prahy a ďalších miest pripíše k dobru, že ich Spojenci nevydajú. Pražania ich nevítali, väčšina z nich očakávala blížiacu sa Červenú armádu a len máloko vedel, aké zámery táto podivná armáda má. Generál A. A. Vlasov bol pôvodne vynikajúci sovietsky veliteľ a stratég. Osvedčil sa v mnohých bojoch a ďalej jeho i vojsko sovietska moc doviedla do záhuby, kým sa v zajatí rozhodol zradíť a pridať sa k nemeckej armáde, aby s jej pomocou porazil totalitnú veľmoc – SSSR. Pochopil ale, že totalitný režim Tretej ríše je taktiež nepriateľný, a tak vlasovci bojovali sami proti nemeckej armáde i Červenej armáde. Zásady svojho boja formulovali v Prahe, kde vyjednávali s českými revolučnými orgánmi. Po oslobodení Prahy boli z Prahy vykázaní, smerovali do Plzne, aby sa vydali do rúk Spojencov. Pri meste Lnáre bol Vlasov spojeneckou armádou zajatý a vydaný do SSSR ako zbeh. Podobný osud stihol ďalších vlasovcov. Vlasov bol v Moskve odsúdený a popravený. V roku 1990 sa prvýkrát objavili v novinách články o Vlasovovi, ROA a ich podiese na oslobodení Prahy. Na pravoslávnom cintoríne na Olšanoch nájdeme skromný pomníček ROA. Nedávno vysla kniha „Vlasovci v boji za Prahu“ Pavla Žáčka, ktorá prináša informácie o zamlčovanej existencii tejto smutnej armády.

Helena Nosková, máj 2018

OBSAH

Rošády pokračujú	2
Ján Mak	
Vzdelanie bez etiky je nanič	4
Diana Kantorová	
D. Kenderová: Umenie ma baví zo všetkého najviac	6
Vladimír Dubeň	
Historické udalosti očami súčasníkov	8
Alica Virdzeková	
Chlap z Rainerky	10
Mikuláš Argalács	
Země plná legend i přírodních krás – Makedonie	12
Petr Kuneš	
Odvaha so sviečkou v ruke	14
Marek Masarik	
Marianna Sršňová	16
Monika Pulišová	
Turisticko-orientačný běh na Kysuciach	18
Pavel Virdzek	
Hmyz ve vědecké ilustraci	20
Zuzana Štancelová	
Žiletka na ľade	21
Anna Sláviková	
Štefan Polák	22
Luboslav Moza	
Lenka Elbert Dotlačilová	24
Zuzana Štancelová	
Usmiať sa na seba	27
Luboslav Moza	
Príloha Študentské listy	

Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Vydáva: Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry a Slovensko-českou spoločnosťou • Sídlo redakcie: Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2 • Číslo 5/2018 pripravili: šéfredaktorka PhDr. Helena Nosková, CSc., tel.: 603 824 370, zodpovedný redaktor a grafická úprava Milan Šmíd, tel. 604 545 555, redakcia Ing. Eva Zajíčková, CSc., tel.: 272 911 893, Mgr. Zuzana Štancelová, tel.: 607 237 093, Mgr. Eva Belzová • Redakčný kruh: Miroslav Brocko, Mgr. Martin Guzi, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., PhDr. Radovan Čaplovič, Toňa Revajová • e-maily: noskova@usd.cas.cz, listy@franklin.cz, anazuz.s@volny.cz • Rozširuje DOMUS SM v ČR, Slovensko-česká spoločnosť, Klub slovenskej kultúry a Česká pošta, s.p. • Internetovú verziu nájdete: www.klubsk.net • LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR • DTP: studio Franklin • Tlač: tiskárna Triangl • Do tlače odovzdané 9. 5. 2018 • Registrácia vydavateľa časopisu LISTY - Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR: MK ČR E 6584 • ISSN 1213-0249 • Cena jedného výtlačku je 30 Kč/1,20 € • Ročné predplatné 120 Kč prijíma Dokumentačné a múzejné středisko slovenskej menšiny v ČR a KSK na adresu redakcie a čísle účtu 43-4323110237/0100 • Nevyžiadane rukopisy sa nevracajú • Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu vedenia DOMUS SM v ČR, SČS a KSK • Obálka: Jiří Nosek – Riegrova stezka

Od vraždy novinára Jána Kuciaka a jeho partnerky Martiny Kušnírovej uplynuli už viac ako dva mesiace. Prvý mesiac stačil na odchod trojnásobného premiéra Roberta Fica a trojnásobného ministra vnútra Róberta Kalináka. Ale ani dva mesiace nestačili na stabilizáciu novej vlády, upokojenie situácie a reštart pri spravovaní vecí verejných.

Ryba smrdí od hlavy a aj v tomto prípade je za vajatáním najsilnejšia vládna strana Smer-SD. Pravdepodobne každý príčetný človek predpokladal, že keď už Ficova družina prehľtla horkú pilulku v podobe vynúteného odchodu dvoch najpopulárnejších a najsilnejších straníkov z kabinetu a rozhodla sa to ďalej ľaháť s novým premiérom Petrom Pellegrinim, tak si je vedomá toho, že do týždňa musí skončiť policajný prezident Tibor Gašpar. Gašpar musel skončiť vo funkcií bez ohľadu na čokoľvek, aj keby bol Matka Tereza v mužskom vydaní, enormná verejná objednávka je najsilnejší artikel, vyššia karta neexistuje, policajný prezident bez dôvery verejnosti je niečo ako panenská šlapka, auto bez motora, dom bez stien. Fico s Kalinákom nepochopili, že politické rozhodnutia sa v krízových okamihoch musia udiť, nech dopadnú na kohokoľvek, je to mimo dobra a zla. A ak

že Gašpar pochopí neudržateľnosť svojej pozície a vzdá sa sám, a to aj preto, že na jeho odvolanie nemá podporu predsedu Smeru Fica, podpredsedu strany Kalináka, ktorí sa Gašpara vziať nechceli. A ešte čisté zúfalstvo, neblbnite chlapi, fakt vám to nedochádza?

Na druhý deň si zvolal tlačovku Gašpar, kde povedal, že napriek všetkému nevidí dôvod na svoje odstúpenie a považoval by ho za prejav zbabelosti. „Rozmýšľal som nad dôsledkami všetkých vyjadrení, ktoré tu dnes urobím, ale vyhodnotil som to tak, že počkám na to, aby ma minister odvolal alebo požiadal o to, aby som si žiadost o odchod z funkcie dal,“ konštatoval Gašpar deň po Druckerovej abdikácii. Tak tomu sa vraví hrošia koža.

Ešte v ten istý deň si Gašpara zavolał Pellegrini, aby po stretnutí oznamil, že Gašpar skončí vo funkcií k 31. máju. „Dovtedy máme dostať času, aby novovymenovaný minister našiel vhodného kandidáta na policajného prezidenta,“ dodal Pellegrini. Nechce vraj proces výberu policajného prezidenta urýchliť, aby nenastali chyby. Pôjdu vraj štandardným legislatívnym procesom, od 1. júna bude mať policajný zbor nové dočasné vedenie. Podľa Pellegriniho Gašpar nemôže skončiť „dnes, zaj-

Rošády pokračujú

sa tieto politické rozhodnutia neprijmú, namiesto upokojenia pokračuje agónia. A tak pokračuje agónia najsilnejšej vládnej strany, vlády samotnej a s ňou celej krajiny.

Hoci nový minister vnútra, nestraník a krízový manažér Tomáš Drucker vedel, že Gašpara odvolať musí, najprv si zobrať niekoľko dní na oboznámenie sa s rezortom a pred vyvodením zodpovednosti sa chcel osobne porozprávať s policajnou elitou. Neskôr začal Drucker hovoriť o týždňoch, až nakoniec iba po troch týždňoch vo funkcií abdikoval. Ako dôvod uviedol, že sa v pozícii ministra vnútra necítil autenticky a nechce ďalej polarizovať spoločnosť v otázke prezidenta Policajného zboru, na ktorého odvolanie údajne nenašiel dostatočné dôvody, zároveň si však uvedomuje, že časť spoločnosti s ním nesúhlasí. Drucker konštatoval, že odchádza, lebo nedokázal upokojiť situáciu a nemyslí si, že by Gašparov koniec situáciu upokojil. „Pre mňa je dôležitá osobná integrita, a pokiaľ sa očakáva odo mňa rozhodnutie, ktoré polarizuje spoločnosť, tak musím prijať takéto rozhodnutie,“ povedal Drucker. Minister pripustil, že vzhľadom na tlak, ktorý je vyvíjaný na Gašparovo odstúpenie, počítal aj s možnosťou, že šef polície mu ponúkne svoju funkciu, čo sa však nestalo.

„Väčšie rozhodnutie a väčšiu zodpovednosť, ako to, že odchádzam, urobiť nemôžem,“ vyhlásil Drucker. „Myslím si, že môj odchod je rovnako významným tlakom na to, aby sa v tejto otázke viedli debaty.“ Na otázku, či by mal Gašpar odísť sám, Drucker odpovedal: „Ak mám dať na misku váh, či má policajný prezident sám odísť, alebo ho mám odvolať bez dôkazov, tak je lepšia prvá možnosť, ale iba ak to tak cíti. Ja ho nútí nemôžem.“

Drucker svojou absurdnou demisiou získal na Slovensku historický primát najkratšie pôsobiaceho ministra vnútra. Pomedzi riadky sa dalo čítať niečo o tom, že minister predpokladal,

tra, ani budúci týždeň“, pretože by tak hrozila destabilizácia policajného zboru.

Gašpar teda skončil, ale predtým knokautoval Druckera. Považujem to za škodu, moderný pragmatik s manažérskou praxou je v slovenskej politike ojedinelým zjavom, typovo mi vhoujuje omnoho viac ako búchači po stole Dankovho razenia.

Novou šéfkou rezortu vnútra sa stala štátna tajomníčka Denisa Saková, ktorú na ministerstvo k sebe zobrať Kalinák už v roku 2006. Na starosti mala informatizáciu, verejnú správu, podieľala sa na reforme verejnej správy ESO, nastavovala nový systém verejných obstarávaní a nikto nepochybuje o tom, že o Kalinákovi vie všetko, rovnako ako Kalinák o nej. Ak bol Drucker aspoň opticky človek z iného tábora ako Kalinák, Saková je jeho tieňom. V tomto zmysle sa Kalinákov vplyv na vnútro znížil o stopové prvky. Jeden z hlavných cieľov protestných akcií tak Smer nomináciou Sakovej absolútne odsabotoval. „Kali“ na vnútre zostáva.

Pre informáciu treba uviesť, že Druckera stihol za tri týždne vo funkcií poriadne ponaháňať líder OĽaNO Igor Matovič, ktorému sa nezdalo podnikanie Druckerovej manželky, konkrétnie nákup pozemkov. Predtým, ako Lucia Druckerová kúpila pozemky v Špačincích a Trnave, štát ich vydal cez reštítucie podnikateľom, s ktorými má teraz Druckerova žena spoločné aktivity. Matovič tvrdí, že Druckerova manželka sa za 120 tisíc eur dostala k pozemkom, ktoré dnes majú hodnotu 1,5 milióna. Predseda OĽaNO má podozrenie, že išlo o protihodnotu za pridelenie zákaziek firme REMPO. Šéf obyčajných ľudí poukázal na zmluvy Slovenskej pošty, ktorej Drucker šéfoval v minulosti, s firmou REMPO za milióny eur.

Vtedajší minister vnútra reagoval, že podnikanie jeho manželky je postavené rýdzo na trhových princípoch a v žiadnom prípade nie je nijako spojiteľné s jeho pôsobením v akejkoľvek verejnej

**Prepáč!
Mal mi ponúknut' svoju funkciu
a nie moju dysfunkciu ...**

funkcii. Matovičove vyjadrenia označil za vymyslené konštrukcie, interpretácie a špekulácie, ktoré zásadne odmieta. „Tomáš Drucker je kedykoľvek pripravený na porovnanie dodávok a plnenia vo vzťahu k spoločnosti REMPO do Slovenskej pošty, a.s. počas jeho pôsobenia ako predsedu predstavenstva s plnením pred jeho nástupom čo do rozsahu a vysútažených cien,“ vyhľásil rezort vnútra. Spoločnosť REMPO podľa ministerstva dodáva široký sortiment tovarov desiatky rokov Slovenskej pošte ako aj mnohým iným organizáciám štátneho sektora a mnohým súkromným spoločnostiam.

Drucker neskôr oznámil, že jeho manželka Lucia ukončí všetky podnikateľské aktivity. Podľa vlastných slov chce takto zastaviť neoprávnené spochybňovanie jeho osoby.

Čo dodať? Fraška pokračuje. Občianska iniciatíva Za slušné Slovensko na piatok zvolať ďalšie zhromaždenia. „Občianska iniciatíva Za slušné Slovensko volá po trvalej zmene krajiny. Uvedomujeme si, že zmena nenastane zo dňa na deň, preto budeme robiť všetko preto, aby zo Slovenska bola či už po predčasných alebo riadnych voľbách lepšia, spravodlivejšia a slušnejšia krajina. Budeme upozorňovať na celoslovenské problémy a rovnako aj regionálne témy, keďže sme iniciatívou ľudí z celého Slovenska,“ uvádzajú na sociálnej sieti. „Vyzývame všetkých ľudí, ktorí majú radi Slovensko, aby sa začali angažovať vo verejnom živote,

nebáli sa nahlasovať korupciu a pomenovať problémy, ktoré vo svojom okolí vidia, a navrhovať ich riešenia. Nebojme sa osloviť poslancov obecných zastupiteľstiev, ale aj poslancov v parlamente. Politika musí byť službou,“ dodávajú. „Spoločne ukážeme politikom, ktorí sa nám vysmievajú, že nikam neodchádzame, a že stále voláme po tom, aby bola politika službou – službou všetkým ľuďom, nie len „našim“ ľuďom,“ píšu.

Tak sa necháme prekvapíť. Vláda napína tenkú strunu trpezlivosti. Nepotrebuje veľa, len návrat do normálu. Aj keď dnes sa to zdá najviac.

Ján Mak

**PRÍBEH JEDNEJ
FOTOGRAFIE:
MUŽ S ODHALENOU
HRUĎOU**

Fotografie Ladislava Bielika
z augusta 1968
Bratislava / Slovensko
23. 5. - 14. 6. 2018

Muzeum Českého
lesa v Tachově

MINISTERSTVO
Zahraničních vecí
a európskych záležostí
Slovenskej republiky

Domus

GOOD IDEA SLOVAKIA

1918
100
2018

Vzdelanie bez etiky je nanič

9. apríla sa v reprezentatívnych priestoroch Slovenského inštitútu za aktívneho prispenia riaditeľa Vladimíra Valoviča konal diskusný večer so slovenským spisovateľom, redaktorom a publicistom, inak skromným to človekom Petrom Juščákom.

Za hrejivého moderovania Heleny Noskovej sa rozprúdila debata na aktuálnu tému Slovensko týchto dní, kde so svojimi názormi a postrehmi vystúpili vzácní hostia: veľvyslanec Slovenskej republiky v ČR J. E. Peter Weiss, známa slovenská spisovateľka knižiek pre deti pani Toňa Revajová, uznávaný odborník na rusko-české vzťahy, súčasne fyzik a matematik z IT AV ČR Igor Zolotarev a zástupkyňa mladšej vysokoškolskej generácie Alexandra Brocko z FHS UK. Ústrednou tému bola publikačná činnosť Petra Juščáka, jeho sústredená snaha o zdokumentovanie osudov Slovákov násilne vyhnancích z rodného Československa v polovici 20. storočia, bezprávne zavlečených na dlhé desaťročia do sovietskych pracovných táborov, tzv. gulagov.

Peter Juščák strávil dlhé hodiny v rozhovoroch s ľuďmi, ktorým sa podarilo

prežiť ukrutné pracovné podmienky a neľudské zaobchádzanie, keď sa z človeka stane LEN ČÍSLO. Bezcenné číslo v štatistike o počte odvlečených, o počte pracujúcich väzňov. Po prekvapivom odsune z Československa do ruskej neľútostnej zimy sa len hŕstke (z pôvodných cca 38 tisíc Čechoslovákov) podarilo vrátiť. Peter Juščák ich vypátral, oslovil, získal si ich dôveru a trpeživo zaznamenával neskutočné životné útrapy.

Nie zakrývať, ale hľadať pravdu. To bola myšlienka, ktorá ho utvrdzovala v tom, že robí správnu vec. Musíme poznať aj temné stránky slovenskej histórie a nie sa pred ňou skrývať. Ako sám dodáva, vzdelanie bez etiky je nanič. Je našou povinnosťou zaznamenávať udalosti a príbehy odvlečených Slovákov, odsúdiť neľudské zaobchádzanie, poučiť sa. Ružové okuliare nás len priviedú k tomu, že krutá história sa nakoniec predsa len zopakuje.

Osudy občanov Československa odvlečených do pracovných táborov GULAG v ZSSR sú zaznamenané v jeho knihe s príznačným názvom *Odvlečení*, ktorú vydalo nakladateľstvo Kalligram v roku 2011. V roku 2014 vydáva Juščák ďalšiu publikáciu s tajuplným názvom „...a nezabudni na labute“!, ktorá je venovaná strhujúcemu príbehu Ireny Kalaschovej, násilne odvlečenej mladej ženy zo Slovenska. Príbeh plný bezprávia, psychickej degradácie a strádania rozpráva autor ústami hlavnej hrdínky a využíva spomienok ďalších spolužavenkýň.

Peter Juščák navracia bezcenným číslam svoju pôvodnú ľudskú tvár. Z obyčajného čísla robí dôstojnú ľudskú bytosť s vlastným menom a respektovanými názormi. Aké je to len aktuálne v dnešnej dobe, keď bol na Slovensku drasticky zavraždený mladý novinár s priateľkou...!

Text a foto Diana Kantorová

Hostami večera boli spisovatelia Toňa Revajová a Alexandra Brocková, moderovala Helena Nosková

Toňa Revajová (zľava),
Peter Juščák, Alexandra Brocková

Umenie ma baví zo všetkého najviac

Hoci korene slovenského výtvarného umenia siahajú až niekam do románskeho slohu, o jeho začiatkoch začíname hovoriť až od 19. storočia, keď vplyvom štúrovcov a národného obrodenia začalo mať skutočné znaky národného umenia a národnej mentality. V tomto období sa stáva významným strediskom kultúrneho života s hlbokou tradíciou vo figurálnej maľbe aj mesto Košice. A práve do východoslovenskej metropoly sme sa vybrali za rozhovorom s Dorotou Kenderovou, ktorá už dva roky pracuje ako riaditeľka jednej z najvýznamnejších kultúrnych inštitúcií na pôde tohto krásneho mesta, Východoslovenskej galérie (VSG).

Ako si sa dostala k práci riaditeľky VSG?

Po skončení doktorandského štúdia na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave som tam ostala pôsobiť ako odborná asistentka na Katedre intermédií. Z akademického prostredia som už bola po

tolkých rokoch unavená a rozmyšľala som o nejakej zmene, nielen profesijnej, ale aj geografickej. V tom istom čase bola s Východoslovenskou galériou spojená kauza odpočúvania zamestnancov v galérii bývalým riaditeľom, ktorú som pozorne sledovala. Potom keď sa „dobrovoľne“ vzdal

funkcie a uvoľnilo sa miesto, mi prvýkrát napadlo, či by som to nemala skúsiť. Do prvého konkurzu som sa napokon neprihlásila a ani nikoho iného nevybrali, takže od tohto momentu som sa touto myšlienkovou začala zaoberať a študovať si informácie o Východoslovenskej galérii. Druhý konkurz bol až o pol roka neskôr a tam som sa už prihlásila dostatočne pripravená.

VSG je najstaršou regionálnou galériou na Slovensku. Nemala si rešpekt z vedenia takejto veľkej inštitúcie s dlhorocňou história?

Mala, ale na druhej strane som si bola vedomá svojich schopností aj toho, že práci s umením veľmi dobre rozumiem.

Kam sa ubera VSG? Máš priestor galérie vtláčať aj nejakú vlastnú víziu, alebo máš ako riaditeľka príspevkovej organizácie zviazané ruky?

Zbierky Východoslovenskej galérie tvoria prevažne diela z 19. a 20. storočia. Jej hlavným poslaním je mapovať a prezentovať

Budova VSG, foto Ondrej Rychnavský

vať umenie vo východoslovenskom regióne. Našou spoločnou ambíciou v tíme je však z galérie vytvoriť dynamickú nadregionálnu inštitúciu s rôznorodým, aj zahraničným výstavným programom. Myslím, že sa nám to zatiaľ darí.

Aké najvýznamnejšie akcie čakajú VSG v tomto roku?

Pred koncom roka sme otvorili výstavu Po moderne / Metropola východu 1945–1989. Východoslovenská galéria má veľkú zbierku Košickej moderny, čo je veľmi zaujímavý a až nedávno spracovaný fenomén v slovenských a neskromne tvrdím aj v stredoeurópskych dejinách umenia. Ako nová generácia v galérii sme

sa rozhodli postupne pracovať s celým zbierkovým fondom. Niektoré diela od nadobudnutia neboli nikdy vystavené, a práve preto sme sa rozhodli pripraviť výstavu, ktorá zmapuje pomerne dlhé obdobie. Taktiež v tomto roku chystáme retrospektívnu výstavu Miloty Havránkovej, znácej slovenskej fotografky, ktorej tvorba bola prezentovaná v Galerií hlavného mesta Prahy. Samozrejme nebudú chýbať výstavy mladých autorov, ako je Argišt Alvaredyan, Katarína Poliačiková a ďalších, ale aj výstavy z našich zbierok.

Organizuje VSG aj nejaké iné podujatia a aktivity okrem výstavnej činnosti?

Samozrejme. Každá výstava má bohatý sprievodný program od prednášok cez tvorivé workshopy, prezentácie umelcov, komentované prehliadky. Naše sprievodné programy sú rozdelené aj generačne. Novinkou je formát VSG mini, pre rodičov na materskej s deťmi od 1,5 do 3 rokov. Program je zameraný na rozvoj jemnej motoriky, symbolického myslenia a poznávacích schopností. Myslím na budúcnosť, a preto si vychovávame návštěvníkov, umelcov alebo budúcich zamestnancov galérie už od útleho detstva.

Vyzeráš veľmi mlado. Nemala si zo začiatku problém s autoritou najmä u starších kolegov?

Máme celkom mladý kolektív, takže s kolegami sa rešpektujeme vzájomne. Je však pravdou, že vyzerat mlado a byť ženou vo funkcií je mnohokrát terčom

rôznych narážok a spochybňovaní. Ja sa snažím tieto poznámky buď ignorovať, alebo ich diplomaticky zahovoriť. Keď to však presiahne hranice slušnosti, viem byť veľmi prísna a vrátiť to späť.

Si vyštudovaná výtvarníčka. Zostáva ti čas aj na vlastnú tvorbu?

Túto otázku nemám veľmi rada. To, že netvorím, nie je nedostatom času, ale spochybňovaním seba samej. Ja som veľmi (nielen) sebaskritická a perfekcionistka, preto netvorím, aj keď by som veľmi chcela. Snáď môj čas ešte nastane.

Pochádzaš z Ružomberka, dlhý čas si pôsobila v Bratislave, nebolo pre teba ľahké zvyknúť si na nový život vo východoslovenskej metropole?

Bolo to veľmi jednoduché. Košice boli pred druhou svetovou vojnou veľmi živým avantgardným a multikultúrnym centrom s veľkým umeleckým zázemím a myslím, že to tu stále presakuje. Okrem toho mi mesto vyhovuje aj proporčne, aj vizuálne, aj ľudsky. Jediné, na čo si asi nikdy nezvyknem, je východniarsky prízvuk, ale dá sa s tým žiť.

Akým koníčkom sa venuje riaditeľka významnej kultúrnej inštitúcie?

Kultúre všeobecne, nočnému a spoločenskému životu, knihám a rôznym športom. A mám rada rastliny a botanické záhrady.

Čo pre teba znamená tvoja práca?

Neviem si momentálne predstaviť nič lepšie. Umenie ma baví zo všetkého najviac.

Rozhovor pripravil Vladimír Duben

Dorota
Kenderová,
foto Martin
Kerstián

Historické udalosti očami súčasníkov

V dejinách každého národa sú udalosti, ktoré sú významné pre jeho história a na ktoré by nemal zabudnúť. Pre Slovákov je takoto udalosťou Sviečková manifestácia veriacich, ktorá sa konala

25. 3. 1988 v Bratislave. Veriaci so sviečkami v rukách chceli protestovať proti nevyšetreným vraždám veriacich, za náboženskú slobodu a ďalšie ľudské práva, ktoré sa v ČSSR nedodržiavalí.

Podnet prišiel zo zahraničia od Mariána Šťastného, podpredsedu Svetového kongresu Slovákov.

**List, ktorý bol tajne doručený Jánovi Čarnogurskému, bol podnetom pre ďalšie udalosti,
ktorých iniciátorom bol kresťanský disident.**

Carnogurský sa skontaktoval s Františkom Mikloškom a spoločne spísali požiadavky akcie. F. Mikloško oznánil na ONV v Bratislave konanie zhromaždenia, ktoré však bolo zakázané. Štátnej moc sa pripravila na znemožnenie manifestácie ľuďmi aj technikou. Na potlačenie bolo zapojených 1061 príslušníkov ZNB a ŠtB, vyzbrojených obuškami, niektorí pištoľami a dokonca okrem automobilov mali k dispozícii aj vodné delo. Napriek rozháňaniu, bitiu a zatýkaniu manifestácií nezabránilí – na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave sa zhromaždilo 2000 účastníkov so sviečkami v rukách a s modlitbou vyjadrovali svoj postoj k nedodržiavaniu ľudských a občianskych práv v bývalom Česko-Slovensku.

Dnes je 25. marec pamätným dňom ako Deň zápasu za ľudské práva. Tento rok sme si pripomenuli 30. výročie tejto významnej udalosti. Pri tejto príležitosti sa uskutočnili viaceré významné podujatia, na ktorých sa mohli zúčastniť aj študenti, ktorí sa zapojili do projektu Nenápadný hrdinovia v zápase s komunizmom a vypracovali práce o ľudoch, prenasledovaných bývalým totalitným režimom. Streli sa tu študenti Gymnázia Varšavská zo Žiliny, Gymnázia P. O. Hviezdoslava z Kežmarku, Gymnázia sv. Moniky z Prešova, Evanjelickej spojenej školy z Martina a ďalších škôl, ktorí sa už 9 rokov aktívne zapájajú do projektu Nenápadný hrdinovia.

Prvou akciou bola rekonštrukcia priebehu Sviečkovej manifestácie, ktorá sa konala v predvečer výročia priamo na Hviezdoslavovom námestí, ako aj pred 30 rokmi. Okrem študentov sa rekonštrukcie zúčastnili mnohí jej bývalí účastníci, ale aj všetci, ktorí chceli zažiť na svojej koži, ako to vyzeralo v roku 1988. Na rozdiel od roku 1988 dnes počasie ži利用 účastníkom, pretože nepršalo, ale svietilo slnko. V strede námestia davy ľudí, všade okolo vozidlá ZNB, polievacie autá ako aj tzv. žlté antony. Ozvali sa prvé tóny vtedajšej československej hymny, po nej pápežská hymna a modlenie davu. Do toho zaznela z ampliónu informácia o zákaze manifestácie a výzva, aby sa ľudia rozišli. Keď dav nereagoval, podobne ako v roku 1988, medzi pokojne stojacích ľudí so sviečkami v rukách za silného zavýjania sirén vošli policajné autá, ktoré sa snažili rozohnať ľudí. Pobiehanie, snaha vyhnúť sa rýchle sa približujúcim autám, ktoré sa snažili za každú cenu rozohnať dav. Nechýbali ani polievacie autá. Do toho vstupovali policajti, vyzbrojení obuškami, ktorí chytali účastníkov a odvádzali ich k autám. V pôvodnom autentickom 25. marci 1988 skončilo okolo 100 účastníkov na políciu, kde boli podrobení tvrdému výslchu, ako keby išlo o nejakých zločincov.

Sme radi, že išlo iba o rekonštrukciu a nie skutočnú akciu. Napriek tomu sme mali možnosť aspoň sčasti prezívať to, čo prežívali

Rekonštrukcia sviečkovej manifestácie, Erika

Kladenie vencov – pamätník Sviečkovej manifestácie

S F. Mikloškom

jej účastníci pred 30 rokmi. Ešte dlhší čas sme si vybavovali zvuk sirén a agresívnu jazdu vozidiel medzi ľudmi. Čo potom museli zažívať priami účastníci Sviečkovej manifestácie! Sme radi, že žijeme v dobe, v ktorej sú sloboda a ďalšie ľudské práva neodmysliteľnou súčasťou nášho každodenného života.

Študenti mali možnosť zúčastiť sa ďalších akcií, ktoré pre nich pripravilo OZ Nenápadný hrdinovia alebo ďalšie inštitúcie v súvislosti so spomienkou na 30. výročie Sviečkovej manifestácie a Deň zápasu za ľudské práva. Môžeme spomenúť premietanie filmu Kawasaki ruža, ktorý sa týkal zneužívania politickej moci na úkor občanov a ich rodín. Strach, udavačstvo a vykonštruované procesy boli každodennou súčasťou života v totalitnom režime. Film náročný, ale veľmi poučný najmä pre mladých ľudí, ktorí nezažili bývalý režim.

Nemenej zaujímavá bola beseda s Petrom Zajacom, osobnosťou späťou s novembrom 1989 a s Ivou Mrvovou, redaktorkou aktualne.sk na nielen historické témy.

V nedelu ráno 25. 3. sa mohli študenti stretnúť s Františkom Mikloškom, priamym organizátorom Sviečkovej manifestácie. Ako spomína, nemal tú česť sa jej osobne zúčastniť, pretože už v dopoludňajších hodinách bol zatknutý ŠtB a vypočúvaný u Dvoch levov (sídlo polície v Bratislave).

Program vyvrcholil v nedelu popoludní konferenciou s výstižným názvom Ako zaobchádzame s našou slobodou, ktorá sa konala v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca. Medzi vzácnymi hostami, ktorí prišli pozdraviť účastníkov konferencie, boli aj president Slovenskej republiky Andrej Kiska a bývalý president Spolkovej republiky Nemecko Joachim Gauck. Na záver konferencie František Neupauer, predseda OZ Nenápadný hrdinovia, vyhlásil otvorenie už 10. ročníka projektu Nenápadný hrdinovia v zápase s komunizmom.

Večer sa vzáčni hostia, prezidenti, politici, poslanci, ale aj študenti a priami účastníci Sviečkovej manifestácie presunuli k pamätníku Sviečkovej manifestácie na Námestí Eugena Suchoňa, aby položili vence a uctili si tých, ktorí sa nebáli otvorené vyjadriť svoj postoj k totalitnému režimu, nehľadiac na následky, ktoré to mohlo mať pre nich a ich rodiny.

Záver dňa patril slávnostnému koncertu v Redute, ktorý sa konal pod záštitou predsedu Národnej rady SR Andreja Danka. Príhovory hostí umocnili estetický zážitok z vystúpenia Lúčnice a prekrásnych symfónií. Bolo to dôstojné ukončenie akcií, konaných pri príležitosti 30. výročia Sviečkovej manifestácie.

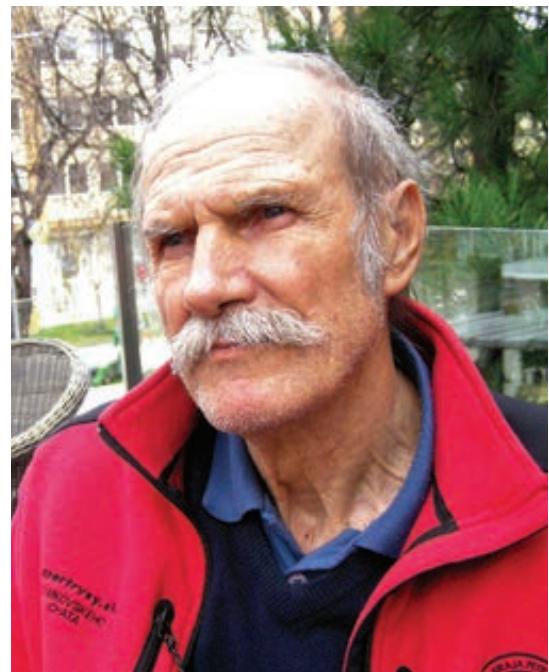
PhDr. Alícia Virdzéková, GVARZA Žilina

Študenti Gymnázia Varšavská na Sviečkovej demonštrácii

Pri stavbe kachľovej pece sa zišli pomocníci (muž vpravo je Petrov brat Jožo, na Zbojnícku chatu vyniesol v roku 1960 142kilovú pec) a v strede v modrej košeli kibicovala tatranská legenda Ferko Mrázik, šéf slovenských horských nosičov.

Chlap z Rainerky

Peter Petras, vtedy učiteľ na Strednej odbornej škole v Kežmarku, amatérsky horský nosič (lepší ako väčšina profesionálov) chcel svoje päťdesiate narodeniny osláviť originálne. Naložil na nosidlá raz toľko kíl, ako mal rokov, narodeninových hostí pozval na Zamkovského chatu a iba ja som mu robil z Hrebienka nahor sprievod a dokumentaristu zároveň. Na Starolesnianskej poľane bol jeden zo štandov (miesto, kde horský nosič oddychuje).

Peter nepovedal ani jediné slovo, iba sa pozeral na malú kamennú chatu skrytú na kraji lesa. Pozeral som sa na toho šľachovitého chlapa a zapísal som si:

Z Petrovho pohľadu na kamennú chatu som vytušil veľký príbeh. Tušenie bolo správne. O pár mesiacov neskôr sa totiž ten príbeh zvaný Peter Petras a Rainerova chata začal naplňať.

Bolo leto 1997. Tatry plné ľudí, chatári v dolinách sa predbiehali s ponukou nosičom. Peter slúbil náklad chatárke na Zamkovského chate. Náklad vyšiel na čosi viac kíl než obvykle, ale nech už rozpráva aktér príbehu, nosič Peter Petras:

„Trápil som sa s tým nákladom, až to ukončil na chodníku Starolesnianskej poľany voľný kameň, na ktorý som stúpil. Udržal som sa súčasne na nohách, ale chrabica to pocitila. Zložil som náklad, vystavil bolavý chrabát slnku a išiel som k tej kamennej chatke, ktorá mi nedávala spávať. Na malej tabuľke som si prečítal, že je to Rainerova

útulňa, postavená v roku 1865, najstarší turistický objekt na južnej strane Tatier. A vo vnútri i okolo tej pamiatky nehorázny neporiadok. Rozhodnutie bolo okamžité: vezmem ten objekt do nájmu a dám mu podobu hodnú jeho významu. Napísal som žiadosť na správcu objektu, ktorým boli Štátne lesy TANAPU.“

Možno boli na tom riaditeľstve radi, že sa zbavili povinnosti starať sa o chatu, a tak ju zakrátko získal. Peter mal víziu. Na návštevnícky frekventovanej lokalite, z ktorej chodníky smerujú do Veľkej i Malej Studenej doliny a privádzajú na ňu návštevníkov od Vodopádov Studeného potoka, nebolo po likvidácii chaty Kamzík nič, len prázdna kamenná chatka a základy bývalej veľkej chaty.

„Nechcel som tam krčmu,“ hovorí o vízii Peter, „chcel som vytvoriť miesto, kde sa tu-

*V drevenej búde
nabalil
desiatky kíl
a pári gramov ilúzií.*

*Vykročil
na ihrisko života
pred tribúny skál*

*špalierom kosodreviny
bral svoj únik
kamzíkom a kamzičníkom*

až do brány chaty.

*Za ňou zhodil desiatky kíl
a nechal si
pári gramov ilúzií
do ďalších dní.*

rista zastaví, dostane súbor informácií na tému „Vysoké Tatry a pobyt v nich“, teda nielen si oddýchnie, ale sa aj poučí. Preto som chcel chatu – malé múzeum horských nosičov, ale aj informačné centrum. Plánoval som ponúkať aktivity, ktoré budú pre návštěvníka zážitkom.“

Podarilo sa! Z kamennej chaty plnej hababurdia a odpadov sa stalo útulne miesto s upraveným okolím. Vo vnútri chaty má človek na čo pozerať. Tradičnými podujatiemi sa stali augustový Deň chaty a Trojkráľové goralské vinšovanie pri snehovom betleheme. Z Petra sa stal v zime sochár,

jeho trojmetrová kraslica či sediaci nosič sú už stabilnou súčasťou koloritu tatranskej zimy.

Pokoj a pohodu však narušil boj o chatu. Keď už bolo všetko hotové, Rainerka mala meno a ľudia si zvykli zastaviť sa hoci len na šálku čajíka, začali si na ňu brúsiť zúbky dvojnohí dravci. Končil sa nájom, ten ďalší už mal mať komerčný charakter – a preplatiť taký objekt nie je pre isté známe kruhy vôbec problém.

Začal sa boj. V médiach Peter vysvetľoval, že chata v horách, to nie je len a len zisk, ale najmä vzťah. Vzťah k miestu, horám, poznaniu, zážitkám, komunikácia s návštěvníkmi, dôvera turistu k chatárovi a aj naopak. Je to o tom, že keď hrá na Dni chaty goralská kapela zo Ždiaru „Gorálu, či ci ňe žal...“, tak tomu chlapovi, ktorý prežil v horách azda všetko, čo sa prežiť dá, tečú slzy.

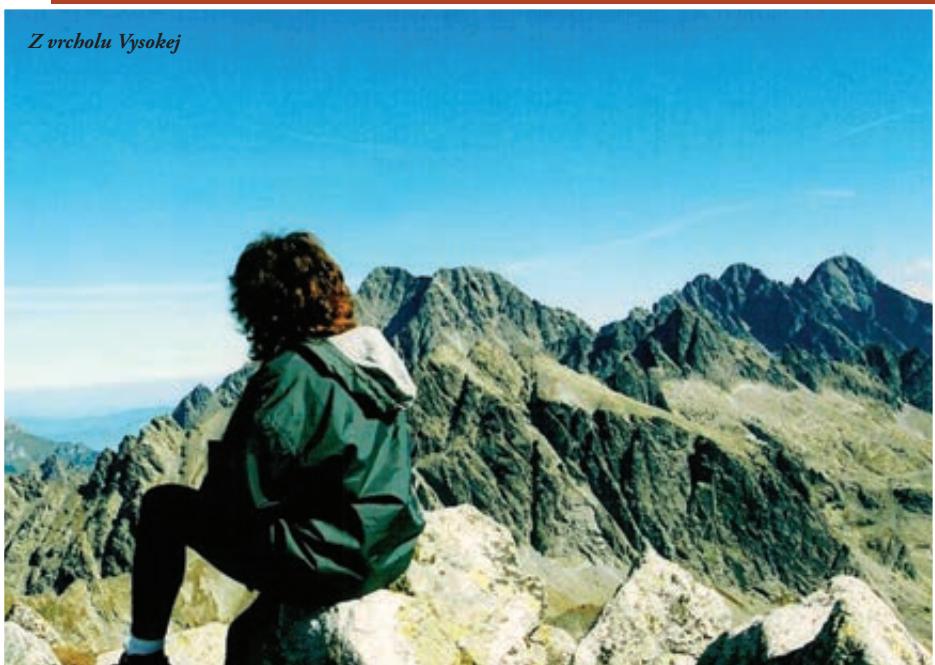
Á propos, čaj. Chatársky čaj, to je v Tatrách pojed a znalci Tatier sa dokážu hádajť hodiny o tom, na ktorej chate je ten najlepší. Tvrdím, že na Rainerke, a viem, prečo. Bylinky, z ktorých sa mieša čajová zmes, sú zo zamagurských lúk, sušené podľa receptúr Petrovej starej mamy. Skúste, je to zážitok!

Vlastne, všetko je tam v tej malej horskej chate zážitok. Čaj, debata s chatárom (krásne sú jeho fabulácie, tak mu na ne neskočte), exponáty minimúzea alebo len také posedenie pred chatou s pozorovaním onoho ľudského mraveniska spokojných ľudí. Starajú sa o to s Petrom aj manželka Zita, syn Peter a dcéra Zuzka. Petrasovci z Rainerky.

Text a foto: Mikuláš Argalács

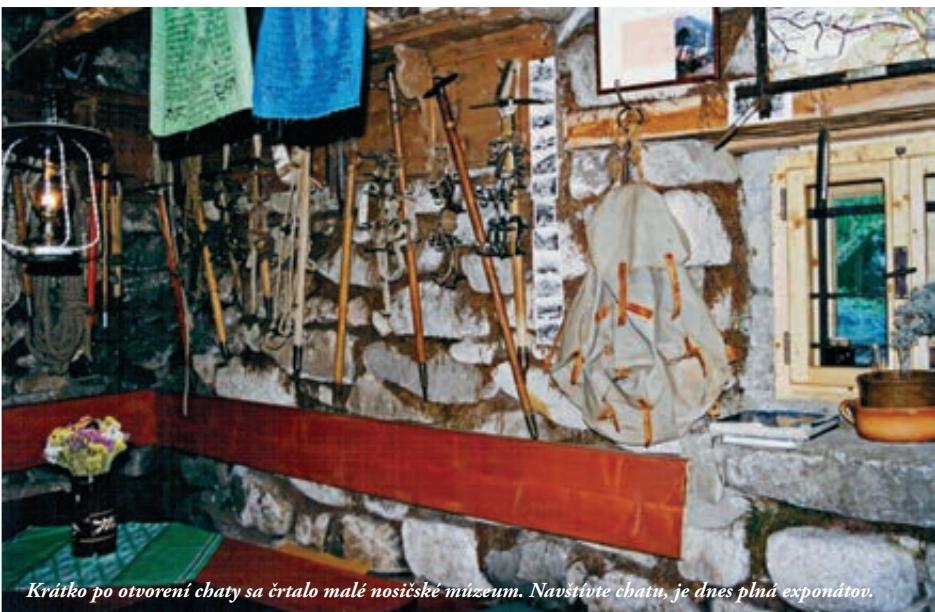
Rainerova útulňa

Z vrcholu Vysokej

Skialpinisti v Malej Studenej doline

Krátko po otvorení chaty sa črtalo malé nosičské múzeum. Navštívte chatu, je dnes plná exponátov.

Země plná legend i přírodních krás Makedonie

St. Naum

Země, která láta pozornost světa svým bojem o uznání jména: Republika Makedonie, a to pro tvrdošíjný odpor Řecka uznat její název. Značná část historického území označovaného jako Makedonie leží opravdu v Řecku (Egejská M.), malá část v Bulharsku (Pirinská M.), ale v povědomí Evropanů je asi nejznámější právě Makedonie nazývaná také podle řeky Vardar – Vardarská, součást bývalé Jugoslávie. Díky řecké neústupnosti musí na mezinárodním poli užívat krkološný název Bývalá jugoslávská republika Makedonie (F.Y.R.O.M.). Běžně se však užívá – i u nás – označení Makedonie nebo Republika Makedonie.

Nedaleko města Ochrid leží na břehu jezera malebný pravoslavný klášter sv. Nauma, národní kulturní památka žijící bohatým životem. Často tu můžete třeba potkat svatebčány. Mozaika nad vchodem představuje svérázný pár – vola zapřaženého spolu s medvědem. K nim se váže legenda.

Chudému rolníkovi sežral medvěd jednoho ze dvou volů. Ubohý vesničan si přišel stěžovat svatému Naumovi. Ten řekl: „Jdi a vráť se na pole!“ Rolník se vrátil a uviděl zmíněnou nesourodou dvojici, jak oře.

O krásách místní přírody

Samotné Ochridské jezero je opravdovou perlou Balkánu: průzračná voda umožňuje vidět dno do hloubky přes 20 metrů, teplota vody je v létě 24 stupňů Celsia a je tedy variantou na koupání pro ty, komu nevyhovuje slaná mořská voda. Proslulý je místní pstruh patřící k ohroženým druhům. Je zakázáno holovit, aspoň na makedonské straně jezera. Jeho třetina patří však Albánii, kde vztah k přírodě není zatím tak přísný. Zdrojem vody v jezeře jsou Biljaniny prameny, k nimž se váže další legenda:

V zámku na dně jezera žila zlá víla Ezerka. Kazila rybářům lov, převracela jim čluny a zabíjela je. Jednou se jí podařilo zajmout krásnou dívku Biljanu. Ta v zajetí hořce plakala a z jejích slz vzniknul pramen nesoucí dodnes její jméno. Biljanin dědeček Chun postavil lodě tak velkou, že ji víla nemohla převrhnut, a díky tomu vnučku osvobodil. Lodě této velikosti a tvaru se dodnes nazývají chun.

K přírodním krásám země patří tři národní parky: Mavrovo je známé svými lyžařskými středisky s lanovkami a mnoha vleky. Sice není zatím tak proslulé jako obdobná centra v sousedním Bulharsku, ale má vhodné podmínky hlavně pro snowboarding. V Galičici se provozuje úspěšně paragliding. Při cestě po této rezervaci se můžete s odvážnými sportovci snadno setkat. Pro pohodlí turistů jsou po cestě vybudována odpočívadla se zdroji horské vody. V NP Pelister roste vzácná borovice molika, po níž je pojmenován sympathetic hotel ve výšce 1 420 m n.m.

Skopje – lanovka

Skopje – socha Alexandra Makedonského

Země tabáku a vína

Makedonie je proslulá pěstováním tabáku a vína: nejvíce vinohradů je v Tikešské nížině kolem města Kavadarci. Proslulá je odrůda červeného vína Vranec (v Černé Hoře se mu říká Vranac). Makedonská vína se k nám v poslední době hojně dovázejí. Na místě je lze ochutnat za ceny pro nás velmi příznivé.

Hlavní město povstalo po zemětřesení z trosek

Ke vzniku makedonské metropole Skopje se také váže legenda: *V kotlině, kde se město nalézá,*

stála od nepaměti skála připomínající lidskou hlavu. Ta patřila obrovi, jehož zaklel zlý čaroděj. Zkamenělé zůstaly i otvory obličeje: oči, uši, nosní dírky a ústa. Obrův osud dojal projíždějícího statečného rytíře. Rozhodl se postavit se čarodějovi a v dlouhém, krutém boji ho porazil a obra oživil. Rysy obličeje ukázaly sedm cest vedoucích k městu přes sedm kopců, obklopujících město. Oči, uši, nos a ústa pohádkové bytosti znamenají, že Skopje je možno vidět, slyšet o ní, dýchat její vzduch a šírit pověst o městě.

Během staletí vyrostlo ve Skopji množství antických, křesťanských i islámských památek. V červenci 1963 postihlo metropoli ničivé zemětřesení. Na zachovalém torzu někdejšího nádraží jsou dodnes hodiny s přesným údajem, kdy k živelní katastrofě došlo. Z historických památek stojí za zhlédnutí zejména Kamenný most z poloviny 15. století, tedy z doby osmanské nadvlády. Přitom se však o jeho stavbu zasloužil sultán Mohamed II. Zejména v posledních letech je usilovně budováno moderní centrum. Jednou z dominant je monumentální socha jezdce na koni, jímž je podle přesvědčení místních Alexandr Makedonský. Velká péče je věnována domu, kde se narodila Matka Tereza – Albánka z katolické rodiny. Všudypřítomné jsou sochy svatých Cyrila (Konstantína) a Metoděje.

Svrázným předměstím je Šutka, kam se soustředují místní Romové, úspěšně spravující svou komunitu. Vedle trhů s levným tureckým zbožím jsou nákladné vily místních zbohatlíků, ale ani ostatní domky nejsou žádné slumy. Budete-li mít štěstí a přijdete v některý z dnů, kdy se slaví státní svátky nebo muslimský bajrám, uvidíte na ulicích pěkně oblečené děti.

Kromě Skopje, Ochrudu a národních parků jsou pro turisty zajímavé i vykopávky antických památek: archeologický komplex Heraclea a rozsáhlá lokalita Stobi u města Kavadarci. Za návštěvu stojí město Bitola s 33 metrů vysokou Hodinovou věží (Saat-kula) a mohutnými mešitami nebo také Struga ležící na čisté řece ústící do Jaderského moře. Konají se tu mezinárodní soutěžní večery poezie, v parku má každý z vítězů – včetně českých a slovenských – pamětní desku.

Makedonie a národnostní otázka. Makedonci u nás, my v Makedonii

Ve dvoumilionové zemi žije početná albánská menšina, která si vydobyla rozsáhlá jazyková i další práva. Přes občasné konflikty je soužití se slovanskou majoritou vcelku dobré. O snaze vlády vyjít vstříc albánské menšině svědčí, že před několika lety byl v metropoli odhalen památník albánskému hrdinovi 15. století Skanderbegovi.

Přestože je Makedonská republika poměrně malou evropskou zemí, jsou politické, obchodní a kulturní vztahy mezi ní a ČR

i SR dobré a dosti rozsáhlé. Už za dob bývalé Jugoslávie byl do makedonštiny přeložen nejenom Haškův Švejk, ale např. i Kunerův Žert, v té době u nás zakázaný. V posledních letech to byly např. Dopisy Olze Václava Havla. Makedonská literatura nemá tak dlouhou tradici, ale existují české překlady současných autorů, např. Živko Činga nebo Vladimíra Martinovského.

I když má metropole Skopje partnerské vztahy s tříadvaceti městy v osmnácti zemích, není však mezi nimi zatím bohužel žádné slovenské ani české město. Na univerzitě Blaže Koneski v makedonské metropoli se vyučuje čeština, stejně jako na pardubické univerzitě makedonština. V Česku je Makedonie známa hlavně díky řadě umělců pocházejících z této jihošlovanské země. Zakořenili tu a našli uplatnění hlavně jako herci a zpěváci (Labina Mitevska, Sara Sandeva, Ivo Trajkov a další) nebo fotograf Goran Tačevski. Praha má několik let Makedorskou ulici na sídlišti Prosek. A mezi hojnými návštěvníky zejména Ochridu se stále častěji objevují i ti ze Slovenska a Česka.

Petr Kuneš

Skopje – stará Čaršija

Starý most ve Skopje

Odvaha so sviečkou v ruke

Ubehol ešte len krátky čas od udalosti, ktorú vám dnes popíšeme. O to nám išlo. Napísat správu čo najskôr, kým sú spomienky ešte živé a pocity čerstvé. Tak, aby sa aj čitateľ mohol „bezprostredne nájsť“ tam, kde sme boli my.

Pomaly sa blíži záver prvého jarného mesiaca, ale na jar to dnes veľmi nevyzerá. Deň 25. marec je symbolický. A to hned z niekoľkých dôvodov. Za prvé si bielymi stužkami pripomíname Deň počatého dieťaťa, smutnejšia je spomienka na prvý transport židovských žien z Popradu do vyhľadzovacieho tábora v Osvienčime roku 1942. 25. marec sa však viaže aj s ďalšími mementami, spomedzi nich je veľmi dôležitý Deň zápasu za ľudské práva. A práve tento pamätný deň na rok 1988 je pre nás dôležitý, lebo je s ním v slovenskej histórii spojený okamih, keď sa v Bratislave rozhoreli sviečky. Plamienky nádeje, ktoré mali na Slovensko prinavrátiť náboženskú slobodu a občianske práva. Áno, dnes si už po tridsiaty raz pripomíname Sviečkovú manifestáciu, ktorá bola prvým krokom vo vtedajšom Československu k pádu minulého režimu. A nielen to. Môžeme citovať rakúsku reportérku B. C. Kalergi, ktorá v našej manifestácii videla začiatok roku revolúcií 1989. „*My v Rakúsku nikdy nezabudneme, že Vy na Slovensku ste to začali!*“ zdôrazňuje. V obdobnom duchu spomína aj bývalý americký prezident G. W. Bush: „*Komunistickí predstaviteľia z hotela sledovali tisíce sviečok, ktoré žiarili v tme, a dali rozkaz zahasiť ich.*“

V Bratislave je pre mladých študentov dvojdňový program. Rekonštrukcia na námestí, premietanie filmu, diskusia s historikom Petrom Zajacom a redak-

torkou aktualne.sk Ivou Mrvovou. Študenti raňajkujú s Františkom Mikloškom a Ladislavom Bučkom, ktorí pútavo hovoria o malých spoločenstvách, z ktorých sa zrodila naša cesta k slobode.

Je štvrtá na štyri popoludní a sme v Priemaciálnom paláci. Zrkadlová sieň sa pomaly, ale isto zapĺňa hostami. Ale čo sa tu dnes koná? No samozrejme, že to opäť súvisí s výročím Sviečkovej manifestácie. Konferencia s názvom „Ako zaobchádzame s našou slobodou“. Na plagátikoch vidíme heslá „Spoločne za slobodu“. Myslíme si, že sú to skutočne príznačné slová. Dnes ľudia nevedia, čo je to skutočná sloboda. Neuvedomujú si jej pravú hodnotu. Možno by si uvedomili až vtedy, keby ju stratili...

Moderátorom dnešnej konferencie je bývalý minister medzinárodných vzťahov SR a občiansky aktivista Pavol Demeš. Pozval si štyroch hostí, a to Juraja Šeligu, organizátora protestov „Za slušné Slovensko“, Dominiku Semaňákovú za Občianske združenie Nenápadný hrdinovia, Miriam Lexmann, ktorá je riaditeľkou pobočky Medzinárodného republikánskeho inštitútu v Bruseli, a posledným hostom je Marián Čaucík, riaditeľ Dobrej noviny, na počiatku tohto roka prezidentom SR ocenený štátnym vyznamenaním za zásluhy o sociál-

Príloha časopisu Listy Slovákov a Čechov

NEŽIADUCI. Príbeh Jána Hanáka

SIMONA DRÁBIKOVÁ,
VERONIKA NEZMEŠKALOVÁ

V Študentských listoch spravidla uvádzame víťazné práce z pražskej študentskej konferencie. Tentoraz prinášame skrátenú verziu jednej z víťazných prác súťaže „Nenápadný hrdinovia“. Napísali ju dve žiačky GVARZA v Žiline. Je príspevkom k doteraz neúplným dejinám vojne Slovenskej republiky i Československa. V týchto dňoch nám pripomenie druhú svetovú vojnú a jej koniec v máji 1945.

ÚVOD

Naša generácia je posledná, ktorá má možnosť osobne stretávať pamätníkov z čias 2. svetovej vojny a tragických udalostí, akou bol holokaust. Túto skutočnosť si uvedomujeme, a preto si vážime možnosť zúčastniť sa besedy s pánom Hanákom,¹ o ktorom sme sa prvýkrát dopočuli už skôr, na výstave Jude osudy v Žiline.² Posolstvo jeho príbehu nás zaujalo natoľko, že sme sa rozhodli dozvieť sa oňom viac. Nad otázkou, či spracujeme jeho príbeh na konferenciu v Lidiciach, sme neváhali. Akcia v Lidiciach nás upútala možnosťou návštavy historického miesta, ktoré bolo priamo poznačené udalosťami druhej svetovej vojny ako aj stretnutia s pamätníkmi lidickej tragédie.

V tejto práci sme videli príležitosť odkázať našim rovesníkom dôležitosť poznania histórie a poučenia sa z nej. Sympatizujeme s myšlienkom filozofa G. Santayana: „*Tí, čo sa nepamäťajú na minulosť, sú odsúdení na to, aby ju znova prezili.*“

Na besede sme sa dozvedeli o existencii knižky *Na tenkom ľade*, popisujúcej osudy Jána Hanáka (rod. Herza) a jeho rodiny na pozadí situácie v rokoch 1944–1945, ktoré silno ovplyvnili ich životy. Knižku sme využili ako jeden z viacerých podkladov, z ktorých sme vychádzali pri písaní tejto práce. Ďalším zdrojom, po ktorom sme siahli, bola kniha *Židia v Žiline* od bratov Franklovcov. Jej súhrn sa pre nás stal nosným pilierom opísania spoločenskej situácie. Nápomocné boli aj iné internetové zdroje a články. Využili sme aj metódu oral history – rozhovor s pamätníkom.

Po oboznámení sa s príbehom sme si stanovili niekoľko cieľov našej práce. Základným cieľom bolo zmapovať životné osudy rodiny Herzovcov (neskôr Hanákovcov). Ďalším cieľom je oboznámiť našich rovesníkov aj s touto stránkou našej história.

Prácu sme rozčlenili do troch kapitol. V prvej sa usilujeme priblížiť dianie v Slovenskom štáte v čase druhej svetovej vojny. Časiskom našej práce je druhá kapitola, rozčlenená na 10 podkapitol. V nich chronologicky zachytávame príbeh Jána Hanáka, ako sa postupne od nevedomosti o svojom pôvode cez hrôzy holokaustu dostáva k poznaniu svojho židovského pôvodu. Vizuálny obraz práce dotvára obrázková príloha zobrazujúca rodinu Herzovcov.

SPOLOČENSKÁ SITUÁCIA

Slovenský štát

Dňa 14. 3. 1939 vznikol na našom území Slovenský štát. Išlo o suverénny štátny útvar na čele s prezidentom Jozefom Tisom. Predpokladom k jeho vzniku bola predovšetkým vyhrotená politická situácia v Československu a Hitlerov záujem o Slovensko ako jeho satelitný štát. Po prijatí ústavy z dňa 21. júla dostal nový oficiálny názov Slovenská republika. Úplná suverenita a nezávislosť Slovenského štátu však trvala len niekoľko dní. V marci toho istého roku bola podpísaná Zmluva o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom, odvtedy sa naša vláda musela podriadať záujmom zahraničnej politiky Nemecka. Medzníkom vo vývoji Slovenského štátu sa stali Salzburské rokovania z roku 1940, ktoré umožnili Vojtechovi Tukovi a jeho vláde vypracovať a realizovať protižidovské zákony.

Židia v Žiline

Začiatkom 20. stor. vzrástal počet židovského obyvateľstva v meste. V roku 1921 tvorili Židia 14 % obyvateľstva Žiliny. Zakladali nové firmy, obchody, školy, boli členmi mestského zastupiteľstva, vznikali rôzne spolky ako aj židovská politická strana. Židovská komunita výrazne prispievala k hospodárskemu významu mesta. Zvyšoval sa počet neologických Židov, preto potrebovali vlastnú modlitebňu. Bola postavená v roku 1931 podľa projektu významného nemeckého architekta Petra Behrensa a presiahla význam mesta. V tom čase v Žiline žilo asi 2 500 Židov.³

V Žiline bol bohatý židovský spolkový život. Boli tu vzdelávacie spolky ako Zion, Makabi, Hort, Makabi Haciar, Hašomer Haciar, ženské združenia a ďalšie.⁴

V medzivojnovom období sa Žilina stala rušným mestom. Židia sa neoddeľovali od ostatného obyvateľstva, naopak prispeli k mnohokultúrnemu charakteru mesta. Na hlavných uliciach, Masarykovej a Hviezdoslavovej sa nachádzali židovské obchody, hotely a firmy. Významné rodiny boli napríklad Langfelderovci, Spanyolovci, Ringovci, Braunovci, Vogelovci, Schlesingerovci, Herschovci či Scheerovci. Židovská ľudová škola sa tešila veľkej obľube, navštievovali ju aj mnohé nežidovské deti. Vyrastal tu Žid Alexander Aranyos, skladateľ prvého slovenského tanga Dita. Tiež sa tu konala úplne prvá výstava maliara Imricha Weinera-Krála na Slovensku. Ďalšou významnou osobnosťou žilinskej židovskej komunity bol doktor Vojtech Spanyol, ktorý založil očnú nemocnicu v Žiline.

Po podpísaní Mníchovskej dohody a vyhlásení autonómie sa situácia na Slovensku zhoršila. Slovenská vláda začala likvidovať politickú pluralitu, zakázala existenciu odborových organizácií a spolkov, zosilnila cenzúru a začala konať prvé diskriminačné opatrenia proti židovským a českým obyvateľom.

Po vzniku Slovenského štátu ako satelitu Nemecka sa začal prúd nariadení, zákonov a vyhlášok, ktorý obmedzoval Židov a zbaľoval ich občianskych a hospodárskych práv. Nemeckí berateri kontrolovali postupne všetky oblasti spoločenského života. Salzburské rokovania posilnili moc radikálov vo vláde, a tak ešte zhoršili postavenie Židov. Radikáli na čele s Vojtechom Tukom sa však chystali riešiť židovskú otázkou podľa nemeckého vzoru. Začala sa arizácia, likvidovali sa židovské podniky, domy Židov postupne prechádzali do vlastníctva štátu a jednotlivcov. Židovskí zamestnanci boli vyhadzovaní z práce a židovskí žiaci zo škôl. Mesto Žilina prepustilo k 1. januáru 1940 svojich židovských zamestnancov. V roku 1939 bolo v meste 424 židovských obchodníkov so živnostenským oprávnením, čo bolo viac ako polovica. Mnohí Žilinčania túžili zmocniť sa židovského majetku. Vznikla okresná komisia pre arizáciu. Medzi arizovanými žilinskými podnikmi bol napríklad známy hotel Rémi. V rokoch 1941–1942 bolo zlikvidovaných 414 židovských podnikov, zvyšné boli arizované.⁶

V septembri 1941 bolo vydané nariadenie vlády č. 198/1941 Sl. z.⁷ známe ako Židovský kódex, založený na rasovom princípe. Priniesol ďalšie obmedzenia. Židia museli byť poviňne označení šestcípou Dávidovou hviezdou. V kódexe bolo presne určené, kto je Žid, Židia stratili volebné práva, nemohli vykonávať niektoré povolania, bola obmedzená ich osobná a domová sloboda a i. Vznikla nanútená organizácia Ústredňa Židov so sídlom v Bratislave, ktorá podliehala dozoru Ústredného hospodárskeho úradu. Jej pobočka v Žiline rekvalifikovala mladých ľudí na remeselnícke a polnohospodárske povolania organizovaním preškoľovacích kursov. Bola tu kolektívna preškoľovacia skupina a rôzne remeselnícke kurzy, v Bánovej záhradnícka skupina. V Žiline pôsobili židovské pracovné strediská, ktoré poslali žilinských Židov pracovať aj do Hiadeľa, Jalnej a i. Niektorí sa v pracovných táboroch aspoň načas zachránili pred hroziacimi transportmi do koncentračných táborov.⁸

Vrcholom protižidovskej politiky boli deportácie. K nim smerovali všetky opatrenia výkonných orgánov s cieľom zbaviť sa Židov raz a navždy. Prvý návrh na vystavovanie Židov zo Slovenska predložil Vojtech Tuka na zasadnutí vlády 3. marca 1942 s argumentom, že Židia pôjdu do Nemecka pracovať. Slovenská vláda súhlasila, a tak sa 25. marca začala prvá etapa deportácií prým transportom z Popradu. V dobytých vagónoch sa v ten deň odviezlo 1 000 slovenských židovských mladých žien a dievčat. Transport prechádzal cez Žilinu a Čadcu, opustil územie Slovenska pri obci Skalité smerom na poľský Zwardoň a nasledujúci deň v poobedňajších hodinách z vagónov vystúpilo 999 živých žien. Tie boli následne vyselektované na rampe v koncentračnom tábore Osvienčim. Z pôvodne 1 000 žien prežilo hrôzy väznenia približne 20. Postupne odišlo do 2. apríla zo Slovenska ďalších šest transportov

Armin a Edita Herzovci

označovaných ako „pracovné“, čo malo vyvolávať dojem, že Židia naozaj odchádzajú pracovať.⁹

V Žiline bol zriadený 21. marca 1942 sústredovací tábor Židov. Nachádzal sa v areáli žilinských kasární na Rajeckej ceste. Umiestňovali tu Židov z celého Slovenska na niekoľko dní pobytu bez jedla a vody a potom ich deportovali. Podľa nemeckých záznamov bolo zo Žiliny v roku 1942 vypravených 19 transportov, väčšina do Osvienčimu, ostatné do Lublina, Chelma a Treblinky. Nimi odišlo 18 223 slovenských Židov, z toho podľa okresného náčelníka 1 321 zo Žilinského okresu. Koncentračné stredisko v Žiline bolo zrušené 24. októbra 1942.¹⁰

Prvá etapa deportácií Židov zo Slovenska trvala do 20. októbra 1942, kedy bola prerušená. Počas prvej etapy bolo z územia Slovenska do koncentračných táborov na území Poľska deportovaných takmer 58 000 Židov, i keď celkový počet deportovaných, zahŕňajúc aj územia odstúpené Maďarsku, bol značne vyšší. Z nich hrôzy táborov prežilo 282. Po dočasnom ukončení deportácií v októbri 1942 zostalo na Slovensku približne 24 000 Židov, v Žiline asi tisíc.¹¹

Druhá etapa deportácií začala v septembri 1944 po obsadení Slovenska Nemcami. Postihla viac než 13 000 Židov. Na rozdiel od prvej etapy sa uskutočnila priamo v rézii nacistov, ktorí v tom čase okupovali časť Slovenska. Výnimky pre tzv. hospodársky dôležitých Židov väčšinou už neboli platné, takže prenasledovaní Židia vkladali dôveru do nežidovských obyvateľov, ktorých pomoc mala rôzne formy. Mnohí sa ukrývali v stodolách, kláštoroch a zemlankách, iní sa spoliehali na falošné doklady, listiny a krstné listy. Zo Žiliny začali Nemci transportovať do vyhľadzovacích táborov Židov, ktorí v meste ešte zostali. Ostatných Židov zavrázdili priamo na Slovensku. Podľa zoznamu zhodeného Haimom Gordonom v období holokaustu zahynulo 2 668 žilinských Židov. Tento počet však nie je presný, dodnes pribúdajú ďalšie mená, na ktoré sa zabudlo, alebo sa o nich nevedelo.¹²

Počas holokaustu neboli žilinskí Židia iba obeťami, ale tiež sa stali súčasťou protifašistického odboja. V Žiline sa určitý čas skrývali jedni z mála, ktorým sa podarilo ujsť z Osvienčimu, Rudolf Vrba (Walter Rosenberg) a Jozef Lánik (Alfred Wetzler). Boli zdrojom informácií o spôsobe likvidácie Židov v tomto vyhľadzovacom tábore. Ďalší, ktorému sa podaril útek, tentoraz z Majdanku, bol Daniel Dionýz Lénard, pochádzajúci zo Žiliny. Napísal svedectvo o pomeroch v tomto tábore. Ervík Steiner a ďalší pomáhali pri záchrane Židov z Poľska, Janko Weil vyrábal falošné dokumenty pre Židov. Aki-va Nir (Karol Neufeld), Leopold Šram (Schramm) a Arieħ Klein sa zapojili do SNP, Cvi Gross, Pavel Feldmann, Július Bronner a ďalší v ňom zahynuli. Niektorí Židia boli súčasťou 1. československého armádneho zboru, napríklad Matilda Braunová a Vojtech Braun. V československej západnej armáde bojovali Ladislav, Zolo a Pavel Bockovci, Ladislav Scheiman a ďalší, padli v nej František Hersch, Berdand Ring, Imrich Glasel a iní. Mesto Žilina bolo oslobodené 30. apríla 1945.¹³

Po vojne sa vrátilo do Žiliny asi 700 Židov, no keďže mnohí už nemali domy ani majetok, znova odchádzali. Niektorí emigrovali do USA, iní do Izraela a po procesoch v 50. rokoch už žilo v Žiline len 300 Židov.

PRÍBEH JÁNA HERZA – HANÁKA

Pôvod

Ján sa narodil v žilinskej nemocnici 2. októbra 1935 ako druhý syn Armína Herz a Edity Herzovej.¹⁴ Spolu s rodičmi a bratom Milom¹⁵ vyrastali v byte na Moyzesovej ulici v centrálnej časti mesta.

Jeho otec Armín Herz, pôvodom z Hornej Maríkovej, sa krátko po absolvovaní obchodnej akadémie v Martine zamestnal ako úradník v žilinskej elektrárni, ktorá sa v tomto období len zriaďovala. Bol zodpovedný za zásobovanie montérov materiálom, akým boli elektrické stožiare, drôty, izolátory či transformátory, vďaka ktorému sa mohli elektrifikovať dediny severného Slovenska. O päť rokov neskôr bol povolaný na východ, kde bol poverený zriaďovaním elektrárne a mal na starosti aj elektrifikáciu Košíc. V tom čase býval v podnájme v rodine s troma dcérmi. Prostrednú si vzal za ženu a spolu sa odstáhovali do Žiliny, kde sa usadili a založili rodinu.

Stará mama z otcovej strany sa volala Berta, rodená Spitzová. S manželom Gabrielom Herzom žili v obci Horná Maríková, kde mali otvorené mäsiarstvo a spoločne vychovávali štyri deti. Gabriel zomrel v roku 1930 a Berta v roku 1944 krátko po tom, ako bola odchytená a deportovaná do Poľského vyhľadzovacieho tábora Auschwitz. Ich deti nepostrel o nič šťastnejší osud. Syn Dezider zomrel na týfus, ktorý chytil počas služby v prvej svetovej vojne. Obe dcéry, Regina Valdapfelová a Mária Goldbergerová (rodené Herzové) boli zavraždené v koncentračnomtáboore.

Druhá vetva rodiny z matkinej strany pochádzala z východnej časti krajiny, v tých časoch ešte Československej republiky. Otec Edity Lányi sa volal Emil Lányi a narodil sa v roku 1877 v oblasti dnešného okresu Sobrance. V roku 1908 si vzal za manželku Etel Šalamonovú a žil v Košiciach, kde pôsobil ako lekár. Etel sa po dovršení dôchodcovského veku prestáhovala do Budapešti za svoju mladšou sestrou, kde sa im podarilo vyhnúť deportáciám a vojnu prezili ukryté. Zomrela v roku 2002 ako stojedenročná. Údajne bola najpobožnejšia z celej rodiny, zvyšok rodiny z oboch vetiev, podľa slov p. Hanáka dobre nevedel, čo náboženstvo vlastne je a bral ho úplne „športovo“.

Etel a Emiliovi sa počas ich života v Košiciach narodili tri dcéry. Erzsébet, Edita a Elvíra. Najstaršia spomedzi sestier, Erzsébet Kelenem, rodená Lipkovicová, vyštudovala právo a vydala sa do Budapešti za právnika doktora Aladára Kelemeňa. Erzsébet zomrela v roku 1947 na otravu plynom v jej byte v Budapešti. Nie je známe, či to bola úmyselná samovražda, alebo neštastie.

Najmladšia Elvíra Littna, rodená Lányi, študovala právo v Prahe, kde spoznala svojho budúceho manžela, ktorý bol diplomatom v službách Veľkej Británie. Počas druhej svetovej vojny žili v Londýne, kde Elvíra vstúpila do britskej armády. V povojnovom období pôsobila istý čas v Prahe a Nemecku. Stala sa dôstojníkom pre UNRRA.¹⁶ Zomrela približne v roku 1995 v Brightone vo Veľkej Británii.

Tretej sestre, Edite Lányi, sa v roku 1934 v Žiline narodil starší brat pána Hanáka, Milan. O rok nato prišiel na svet hrdina tejto práce, Ján Herz - Hanák.¹⁷

Detstvo

Ked začalo vo svete viditeľné prenasledovanie Židov, celá rodina sa dala v roku 1938 pokrstiť v domienke, že keď sa prekrstia na rímskokatolíkov, ochránia sa tak pred hroziacim nebezpečenstvom. Keď začal chodiť do ľudovej školy, navštevoval aj hodiny rímskokatolíckeho náboženstva. V tom období sa predávali pohľadnice s náboženskou tematikou. Na zadnú stranu týchto pohľadníc sa lepili známky, rovnako s náboženskými motívmi. Pohľadnice boli zlosovateľné a posielali sa do Trnavy, do Spolku sv. Vojtecha. Dalo sa za ne všeličo vyhrať. V každej triede poverili nejakého žiaka, ktorý mal tieto záležitosti na starosti. Pre veľký záujem o katechizmus za odosielanie známok zodpovedal práve mladý Hanák. Po prijatí prvého svätého prijímania začal so svojím o rok starším susedom dokonca miništrovať v kostole.¹⁸ S bratom vyrastali v nevedomosti, že majú židovskú krv. O židovstve nevedeli vôbec nič, čo je pochopiteľné, vzhľadom na fakt, že vtedy mali len 7 a 8 rokov. V tom období sa ich táto smutná situácia zatiaľ ešte nijako nedotýkala.

Ján Herz od malička rád športoval. Spolu s kamarátmi z ulice hrávali futbal, organizovali bežecké preteky, v zime sa korčuľovali a hrávali hokej.

Letný tábor

Po skončení tretej triedy ľudovej školy v júni 1944 nastalo dlho očakávané leto. Paní Herzová chcela svojim synom spestriť prázdniny.

Rodina Herzovcov

Bratia Herzovci

niny, tak ich prihlásila na letný tábor Sväzu evanjelickej mládeže v Liptovskom Hrádku. Nakázala im, aby všetkým, ktorí sa ich opýtajú, akého sú vierovyznania, odpovedali, že evanjelici. I keď si bratia atmosféru tábora i aktivity, ktoré im poskytoval, obľúbili, dobrodružstvo sa skončilo predčasne. Náčelník tábora nariadil návrat domov. Neskoro večer všetci, ktorí pochádzali zo smeru na Bratislavu, za sprievodu jednej z vedúcich tábora, nastúpili na vlak. Pred Kraľovanmi vlak musel zastaviť, pretože tunel poškodený výbušinami bol nepriechodný. Pobrali si kufre a prešli na druhú stranu tunela, kde ďalším vlakom pokračovali v ceste. Do Žiliny sa im podarilo doraziť okolo polnoci a rodičom tak pripravili poriadne prekvapenie.¹⁹

V úkryte

Ďalšie nepríjemnosti na seba nedali dlho čakať. V auguste roku 1944 spolu s matkou opustili mesto a utiekli do nedalekej dediny menom Peklina vzdialenej 10 km od Žiliny. Vtedy to bolo samozrejmostou. Mestá boli bombardované a ľudia sa schovávali na dedinách. Otec s nimi nešiel, pretože v tom čase chodil na týždňovky do Bratislavu.

V Pekline sa ukrývali u sedliaka, ktorý sa volal Hudec. Mladý Ján Hanák (v tom čase ešte Herz) si vtedy úplnou náhodou vypočul rozhovor, ktorý silno ovplyvnil osud ich rodiny, dalo by sa povedať, že im možno zachrání aj život. Začul rozhovor manželky lesníka s nejakou sedliačkou: „Idú sem Nemci a u Hudeca sú tí Židia. Nepríjemnosti z toho nebude mať len on, ale celá naša dedina.“ Okamžite to bežal povedať matke. Do pár hodín sa zbalili a vybrali sa poľnou cestičkou naspať do Žiliny. Byť na prvom poschodí na Moyzesovej ulici bol prelepený lepiacimi páskami s okrúhlymi pečiatkami a s nápisom Hlinkova garda.

Rozhodli sa odísť do Bratislavu za otcom. Len s jednou taškou vecí sa pobrali na stanicu a rýchlikom sa odviezli do hlavného mesta. Ubytovali sa v hoteli. Nasledujúce ráno sa matka vybraťa hľadať otca a synom prikázala počkať v hoteli. Keď sa vrátila, plakala. Povedala, že tam nemôžu zostať a z hotela musia odísť do otcovho podnájmu na Patrónku k rodine Vrabcových. Tiež im povedala, že otca poslali na služobnú cestu a nie je v meste. Realita však bola iná. Matka išla za otcom na pracovisko, no musela naňho počkať, pretože tam momentálne nebola. Vrátil sa okolo obedu a pozval ju na obed. Išli po ulici, keď ich zastavila hliadka Hlinkovej gardy a SS. Legitimovali ich. Kým pán Herz hľadal nejaký preukaz, jeho manželka pokračovala ďalej v ceste. Nevenovali jej pozornosť. O pár desiatok metrov ďalej sa otočila a videla, že jej manžela odvádzajú. Rýchlo sa vrátila do hotela, kde na ňu čakal Janko s bratom. Od otca sa neskôr dozvedeli, že ich zhromaždili v Bratislave a poslali do koncentračného tábora Mauthausen. Taktiež spomenul, že bol aj vtáboore Gusen v Rakúsku. Pán Herz bol veľký športovec a zápas-

ník. Keď ho odviedli, mal asi 115 kíl. Keď sa vrátil, bol vo veľmi zlom zdravotnom stave, väžil len 49 kilogramov.

U Vrabcových na Patrónke pobudli jednu noc, žiaľ, aj odtiaľ museli odísť. Prestáhovali sa do kina, ktoré stálo naproti Manderle, ktorý je považovaný za prvý mrakodrap v Bratislave i na Slovensku. V kotolni toho kina sa ukrývali štyri noci. Nachádzala sa tu len jedna stará železná posteľ, na ktorej spali Janko s Milanom, kým matka driemala posediačky na stoličke. Keďže pán, ktorý ich tam ukrýval, sa v práci striedal s iným kolegom, ktorý ich mohol udiať, museli odísť aj odtiaľ. Starší pán z kina ich zaviedol za Bratislavu a ukázal im búdu, ktorá namiesto podlahy mala len hlinenú zem. Bola plná pracovných nástrojov, ako boli lopaty, motyky či kýble. Keď im došli zásoby jedla, kŕmili sa hroznom z vinochradov.

Pobyt v búde na bratislavských vinochradoch trval dovtedy, kým za nimi pricestovala ich bývalá susedka z Moyzesovej ulice, vtedy len devätnaštrásťročná Olga Vašutová, a odviedla ich do sirotinca v Trnave, ktorý viedli sestry Rádu svätého Vincenta. Pani Herzová zostala v Bratislave, kde si vybavila podnájom a na falošné papiere si hľadala zamestnanie. Naneštastie ju však niekto vyzradil, a tak sa dostala do pracovného tábora Spandau. Odtiaľ ju presunuli do Ravensbrücku, kde bola až do oslobodenia.

Sirotinec

V trnavskom sirotinci sa v septembri 1944 nachádzalo 10 ďalších chovancov. Deti sa každé ráno zúčastňovali bohoslužieb v kaplnke, keďže sirotinec bol súčasťou kostola. Po raňajkách pozostávajúcich z kávy, chlebu a kúska džemu alebo masla išli deti v sprievode niektoréj rádovej sestry do mesta do školy. Po vyučovaní sa pod dozorom najstarších vracali naspať do sirotinca, kde mali spolu obed. Poobedňajšie aktivity sa skladali z písania úloh, učenia sa či hrania futbalu. I keď život v sirotinci nebola najšťastnejší, deti si jedálny lístok vedeli spríjemniť cukrovou repou, ktorá rástla pri nedalekej továrnii a po večierke si spoločne čítali knížky od Karla Maya. Bratia Herzovci pobudli v Trnave až do Vianoc roku 1944. V jeden deň počas viačočných sviatkov prišli gardisti a oboch bratov spolu s ďalšími dvoma chlapcami odviezli do pracovného tábora v Seredi.

Pokračovanie v čísle 7–8/2018

(cit. 20. 9., 15. 10., 26. 10. 2017)

Súkromný archív J. Feilera.

Súkromný archív J. Hanáka.

Poznámky

- 1) Pozri príloha obr. č. 8, 9.
- 2) Pozri príloha obr. č. 10.
- 3) <http://www.novasynagoga.sk/príbeh-2/zidia-v-ziline/>. [20.9.2017]
- 4) <http://kehilazilina.sk/suhrn-knihy-cast-2/>. [20.9.2017]
- 5) <http://kehilazilina.sk/suhrn-knihy-cast-2/>. [20.9.2017]
- 6) FRANKL, P., FRANKL, P. Židia v Žiline, s. 168.
- 7) HONZÁK, F. et al. Dějiny Slovenska v datech, s. 436.
- 8) <http://kehilazilina.sk/suhrn-knihy-cast-3/>. [20.9.2017]
- 9) http://www.klubvtn.info/info_229.htm. [10.9.2017]
- 10) <http://www.tikzilina.eu/koncentracne-stredisko/>. [12.8.2017]
- 11) <http://kehilazilina.sk/suhrn-knihy-cast-4/>. [15.10.2017]
- 12) <http://kehilazilina.sk/suhrn-knihy-cast-4/>. [15.10.2017]
- 13) <http://kehilazilina.sk/suhrn-knihy-cast-4/>. [26.10.2017]
- 14) Pozri príloha obr. č. 1.
- 15) Pozri príloha obr. č. 4.
- 16) [UNRRA: United Nations Relief and Rehabilitation Administration].
- 17) <http://edah.sk/family/jan-hanak/51/>. [25.10. 2017]
- 18) HANÁK, J. Na tenkom ľade, s. 13.
- 19) HANÁK, J. Na tenkom ľade, s. 15.

ny rozvoj. S úvodným slovom privítal hostí riaditeľ kancelárií Nadácie Konráda Adenauera v Bratislave a Prahe Matthias Barner, za ním nasledoval príhovor bývalého eurokomisára a súčasného osobitného vyslanca EÚ pre náboženské slobody vo svete Jána Figela. Diskusia sa niesla v duchu spomienok na Sviečkovú manifestáciu a jej vnímanie, vplyv mladých ľudí a kresťanov na politické dianie pred 30 rokmi, ale aj dnes.

Je približne o sedem minút pol šiestej a celá sieň vstáva. Stredom k pódiu prichádza prezident Slovenskej republiky Andrej Kiska, bývalý prezident Spolkovej republiky Nemecko Joachim Gauck, zástupcovia za nemecké veľvyslanectvo v Bratislave a taktiež primátor Bratislavы Ivo Nesrovnal. Po krátkych, ale silných príhovoroch predstúpil na pódiu pred publikum František Neupauer z OZ Nenápadný hrdinovia. Tu zaspomínał na posledných deväť rokov snahy o to, aby sa nezabudlo na obete totalitného režimu spred Novembra '89. V obkolesení tých, ktorí mu v tom počas dlhého obdobia pomáhali – teda študentov, spoločne s Kiskom a Gauckom otvoril už 10. ročník projektu *Nenápadný hrchinovia v zápase s komunizmom*.

Následne sa celá delegácia, ale aj my spolu s ostatnými hostami odobrala von zo Zrkadlovej siene Primaciálneho

paláca pokračujúc v zábleskoch fotografov priamo cez centrum Bratislavы okolo Slovenského národného divadla až k pamätníku Sviečkovej manifestácie na Námestí Eugena Suchoňa. Prezidenti, ministri, poslanci, veľvyslanci z mnohých krajín, rôzni politici a mnoho ďalších. Všetci s jedným úmyslom. Pamätný akt, kladenie venčov, uctenie si dôležitého okamihu našej novodobej histórie. Dôležitosť momentu a tohto miesta umocňovala aj čestná stráž prezidenta republiky. Po takmer trištvrtre hodine sa odoberáme do nedalekej budovy – Reduty, sídla Slovenskej filharmónie. Boli sme pozvaní na koncert Lúčnice, ktorý organizuje Konferencia biskupov Slovenska pod záštitou predsedu Národnej rady SR Andreja Danka. Zaujmeme svoje miesta, svetlá v sále sa stíšili rovnako ako hostia. Úvodné slovo od moderátora akcie a začína sa koncert operných árií. Medzi úžasnými symfóniami sa publiku prihovoril arcibiskup-metropolita Bratislavskej arcidiecézy Stanislav Zvolenský, ale aj bývalý nemecký prezident Gauck. Jeho príhovor bol skutočne štátnický, plný vyzývavých slov. Dovolím si krátku ukážku: „*Tí mocní cítili, aké nebezpečenstvo predstavujú pokojní demonštranti, vedeli, že sa musia báť odvahy a rozhodnosti týchto ľudí. A preto sa všetkými možnými prostriedkami diktatúry snažili demonštráciu zabrániť a poraziť ju.*“ Nám utkveli v pamäti predovšetkým tieto slová: „*či a ako dobre funguje demokracia, to závisí vždy aj od každého jednotlivca.* (...) len

ten, kto sa nezapojí, sa stane ovládaným objektom. Avšak ten, kto prelomí mlčanie a žiada zmenu, ten, kto sa cíti byť zodpovedný, ten aj preberá zodpovednosť ako občan.“

Po takmer hodinovom koncerte sme sa odobrali do foyer, kde nás čakal bohatý raut. Popri občerstvení sme sa ešte pozhovárali s ostatnými, spoločne sa vyfotili napr. s Františkom Mikloškom, jedným z iniciátorov manifestácie a takisto novembrových udalostí či so samotným Joachimom Gauckom. Udalosti dnešného dňa sa blížia k svojmu koncu. Na záver však môžeme povedať, že to bol skutočne príjemný deň so zmysluplným odkazom. Nezabúdať a pripomínať si momenty ako je tento. Deň, kedy tisícky ľudí v Bratislave pred 30 rokmi začali boj o náboženské slobody a občianske práva. „*Chcem to povedať nahlas a jasne: zjednotenie Nemecka by nebolo možné bez slovenských ľudí a ľudí východnej a strednej Európy! V marci 1988 ľudia v Bratislave zapálili sviečky a svetlo týchto sviečok sa rozšírilo do celej východnej Európy!*“ Slová súčasného nemeckého prezidenta F. W. Steinmeiera ešte z čias, keď pôsobil ako minister zahraničných vecí SRN. Sviečková manifestácia bola prvým krokom k pádu Berlínskeho múru, k novembrovým udalostiam v Československu a k celkovému zrúteniu železnej opory, ktorá historicky a socio-kultúrne nerozlučný svet Európy rozdeľovala na dve časti. Bol to deň, ktorý nám otvoril brány slobody.

Marek Masarik

MARIANNA SRŠŇOVÁ

Marianna Sršňová je Slovenka, ktorá s obrovským zápalom „reformuje“ české školstvo, posúva hranice pedagógom a motivuje žiakov učiť sa s radosťou. Vyštudovala politológiu a európske štúdiá na FF Univerzity Palackého v Olomouci a religionistiku na FF Masarykovej univerzity v Brne. Pôsobila ako koordinátorka asociácie nadačných fondov vo Fóre darcov, pracovala na ministerstve školstva ako tajomníčka pre sociálne programy a má obrovské pracovné skúsenosti na rôznych pozíciách v neziskovom sektore. V roku 2010 založila „Společnost pro kreativitu ve vzdělávání“.

S te riaditeľkou Spoločnosti pre kreativitu vo vzdelení, ktorú ste v roku 2010 založili. Čomu sa vaša organizácia venuje a prečo vznikla?

Úplne jednoducho – hlavným cieľom Spoločnosti pre kreativitu vo vzdelení je rozvoj kreativity detí na školách. Hlavná metóda, ktorú používame, je partnerská spolupráca medzi umeleckým a vzdelávacím sektorm, ktoré prepájame.

Dva roky ste pracovali ako tajomníčka na ministerstve školstva, kde ste sa venovali oblasti rovnakých príležitostí vo vzdelení. Prečo je táto problematika dôležitá?

Téma rovnakých príležitostí vo vzdelení je veľmi komplexná. V prvom rade je dôležité, aby systém vzdelenia poskytoval podporu všetkým deťom a dokázal efektívne reagovať na ich potreby. Ide o znevýhodnené, ale aj mimoriadne nadané deti. Mat' rovnaké príležitosti znamená, že vzdelávací systém je schopný reagovať na potreby všetkých detí a vyučovanie nastaviť tak, aby každé dieťa mohlo maximálne rozvíjať svoj potenciál.

Aké sú najväčšie problémy v oblasti rovnakých príležitostí žiakov ku vzdeleniu?

Problémov je niekoľko. V Českej republike existujú rôzne školy, v ktorých sa vzdelenajú deti rôznorodých potrieb. Sú to tzv. inkluzívne školy, kam chodia deti, ktoré majú rôzne vzdelenacie potreby vyplývajúce napríklad zo špecifických porúch, napr. „dis“ porúch, porúch chovania, deti, ktoré sú z odlišného kultú-

neho prostredia i tie, ktoré nemajú žiadne špeciálne vzdelenacie potreby a všetky deti sú vzdelené spoločne. To je presne ten model, ku ktorému by vzdelenací systém mal smerovať. Potom existujú aj školy, kde chodia hlavne deti z určitej znevýhodennej skupiny, pretože sú tieto školy v spádovej oblasti vylúčených lokalít – tzv. segregované školy. Deti z vylúčenej lokality často tvoria až 99 % žiakov, ktoré danú školu navštevujú. To znamená, že deti nemajú vôbec žiadny kontakt so svetom mimo danej segregovanej komunity, čo výrazným spôsobom násobí problémy vo vzdelení a podporuje začarovaný kruh sociálneho vylúčenia.

Čo vnímate ako najväčšie problémy alebo nedostatky českého školstva?

Začнем pozitívom. Na českých školách učí veľa kvalitných, progresívnych učiteľov. Sú to práve tí učitelia, ktorí sa zapájajú do našich aktivít, pretože naše aktivity im ponúkajú možnosť ako ďalej rozšíriť metódy, s ktorými pracujú, ako experimentovať s inými prístupmi, ako komponovať do vyučovania umelecké aktivity a techniky.

Ale školy stále kladú značný dôraz na klasické frontálne vyučovanie. Vieme, že deti budú vo svojej dospelosti potrebovať hľavne byť flexibilné, komunikatívne, dokázať sa prezentovať, kriticky rozmyšľať, riešiť problémy, rozhodovať sa, prevziať zodpovednosť, byť schopné prichádzať s inovatívnymi nápadmi, prevziať iniciatívu – tieto všetky zručnosti sú tzv. „klúčové kompetencie“, ktoré

by sa na školách mali rozvíjať. Ale frontálna výučba ide na úkor rozvoja týchto kľúčových kompetencií. Práve na túto oblasť sa zameriavajú naše aktivity. Kľúčové kompetencie sú jasne definované v rámcových vzdelávacích programoch pre český vzdelávací systém a prelínajú sa s tým, ako my vnímame kreativitu. Kreativita nie je čisto umelecká tvorba, ale kreativita zahŕňa päť vlastností a zručnosti: zvedavosť, predstavivosť, vytrvalosť, disciplína a spolupráca.

Projekt Kreatívne partnerstvo vznikol v roku 2002 vo Veľkej Británii. Jeho cieľom je zaradiť do vyučovania kreatívne metódy, vytvárať dlhodobé spolupráce medzi školami a umelcami a inšpirovať žiakov a pedagógov.

O čo presne ide a ako sa vám ho podarilo aplikovať na české prostredie?

Naši kolegovia zo spoločnosti Creativity, Culture and Education v Anglicku program vyvíjali v priebehu rokov. Zistili, že primárny dopadom ich aktivít bol výrazné zlepšenie detí učiť sa. A ďalšími dopadmi bolo zvýšenie záujmu detí o kultúru a umenie. Program mal tak veľké pozitívne prínosy pre deti a ich rozvoj a taktiež pre rozvoj pedagógov, že sa postupne začal šíriť do ďalších krajin vrátane Českej republiky. Program bol realizovaný v množstve európskych štátov i mimo Európu.

Podstatou programu je nastavovanie dlhodobej spolupráce a procesu vzájomného učenia sa medzi pedagógom a umelcom. Obaja hľadajú spôsob, ako využiť expertízu ich oboch k tomu, aby vytvorili zážitkové metódy výučby, ktoré dokážu deti námotivovať a strhnúť a pritom ich naučiť všetko potrebné z látky, čo sa naučiť majú a zároveň rozvíjať ich osobnosť, kľúčové kompetencie a kreativitu.

Obrovským problémom, nielen v českých školách, je nízka motivácia, nechut' detí chodiť do školy a učiť sa. Nízka miera motivácie súvisí s vyučovacími metódami a frontálna výučba má na to veľký vplyv. Umelecké techniky sa stávajú jednou z metód výučby, ale nie jej primárny cieľom. Umenie tu skutočne slúži vzdelávaniu.

Špecifickum nášho prístupu je, že je práca v každej triede unikátna, pretože triedny projekt sa vždy dotýka témy definovanej učiteľom priamo pre daný špecifický kolektív žiakov. Každá trieda si vyberá iného umelca a inú umeleckú oblasť. Cieľom je reagovať na konkrétnu situáciu v triede a flexibilne pracovať so vzťahmi medzi deťmi.

Spomíname si na nejaký konkrétny úspech alebo príbeh žiaka zapojeného do projektu?

Konkrétnych úspechov žiakov máme veľmi veľa. Myslím, že nebudem preháňať, keď poviem, že vo väčšine tried sa nám pred očami dejú malé zázraky, keď deti, ktoré neboli zvyknuté a vôbec sa nedokázali vyjadriť pred kolektívom, po absolvovaní nášho projektu sa zrazu dokážu prejaviť, hovoriť nahlas, prezentovať svoje názory pred spolužiakmi. Deti, ktoré mali aj nejaké psychosomatické problémy, báli sa chodiť do školy, po pol roku v našom programe sa do školy tešia, pretože ich tam čakajú zábavné zážitkové aktivity, ktoré ich dokázali zblížiť s ostatnými spolužiakmi a taktiež s učiteľom. Alebo máme častú spätnú väzbu od detí, že sa zlepšila ich dochádzka do školy ako priamy dopad projektu, pretože ich vyučovanie baví.

Projekt Kreatívne partnerstvo je možné realizovať v akomkoľvek vyučovacom predmete na základných školách a teraz dokonca pracujeme i na odborných učilištach. Máme stanovených 40 hodín, ktoré umelec strávi v škole priamo na vyučovacom procese a spoločne s učiteľom vedie vyučovanie.

Konkrétny príklad, ktorý mi zišiel na um, je projekt v jednej štvrtáckej triede, ktorý sa realizoval v predmete zemepis. Žiaci

formovali trojdimenzionálnu slepú mapu Českej republiky z plastelíny a vytvárali rieky, pohoria, nížiny... Na tejto aktivite sa deti veľmi dobre naučili poznáť Českú republiku, lebo prostredníctvom vlastných rúk formovali mapu, našli miesta, kde ležia konkrétné mestá a pod. Zážitok z takejto podoby získavania vedomostí je veľmi silný. Opakovane sa nám potvrdzuje, že deti, ktoré prejdú naším programom, efektívnym spôsobom získajú poznatky, ktoré si v škole osvojiť majú. Informácie si veľmi dobre zapamätajú a sú schopné s nimi ďalej pracovať a aplikovať ich do rôznych kontextov a vyriešiť zložitejšie úlohy. Výučba kreatívnymi metódami má veľa prínosov: zvýšenie motivácie žiakov, efektivita výučby, lebo žiaci sa danú tému naučia do väčšej hĺbky, deti sa učia pracovať v skupinách, prijímať zodpovednosť, riešiť zadanie, prichádzať s vlastnými návrhmi, formulovať svoj názor, odprezentovať svoju prácu i jej výsledky. Popri samotnom učení dochádza i ku komplexnému osobnostnému rozvoju detí. Ďalším prínosom je výrazné zlepšovanie sociálnej klímy v triede, čo sa nám opakovane potvrdzuje, ako jeden z hlavných prínosov, ktoré reflekujú tak zapojené deti, ako aj učitelia. Deti vďaka zážitkovým aktivitám začínajú v triede fungovať ako tím, začínajú sa navzájom podporovať, sú schopné sa tolerovať, rešpektovať, spolupracovať, prijímať zodpovednosť voči väčšemu celku a zlepšujú sa vzťahy medzi deťmi, ale i vzťahy s učiteľom.

Kolko tried je do projektu zapojených?

V súčasnosti pracujeme s 54 triedami v Českej republike, plus s 22 triedami priamo v Prahe. Veľké rozdiely vidíme v tom, ako projekt funguje na prvom a ako na druhom stupni základných škôl a na strednej škole, kde je realizácia projektu oveľa komplikovanejšia. Opakovane sa nám ale potvrdzuje, že projekt sa dá realizovať na každom stupni vzdelávania.

Aká je vaša vízia Spoločnosti pre kreativitu vo vzdelávaní do budúcnosti?

V najbližších rokoch by sme veľmi radi pokračovali v programe Kreatívnych partnerstiev, budeme projekt školám ponúkať otvorenými výzvami. Radi by sme projekt ponúkli novým školám, ktoré ešte zapojené nie sú. Školy si všetky informácie môžu nájsť na našom webe (www.kreativnipartnerstvi.cz) a obrátiť sa na nás.

Do budúcnosti ale ako dôležitú prioritu vidíme prácu s celými školami, čo je britská skúsenosť z programu „Change schools“, kedy sa dva až tri roky pracuje s celou školou a kreatívne metódy práce sa snažia ukotviť v celom pedagogickom zbere, nie len na úrovni jednej konkrétnej triedy. Toto je priorita, kam my smerujeme. Vybrať si užší okruh škôl, s ktorými môžeme začať takúto intenzívnu prácu. Dúfam, že sa nám to v horizonte najbližších dvoch rokov podarí. *Monika Pulišová, foto z archívu M. Sršňovej*

Turisticko-orientačný beh na Kysuciach

V dňoch 25.–28. januára 2018 sa v Oščadnici na Kysuciach konal 51. zimný zraz Klubu slovenských turistov (KST) a 10. Medzinárodný zimný zraz, na ktorom sa zúčastnilo 1507 turistov. Z tohto počtu bolo 85 členov Klubu českých turistov (KČT), 56 členov PTTK z Poľska a 90 členov Turistických oddielov mladých (TOM).

Súčasťou zrazu bolo aj zimné táborenie na Veľkej Rači, ktorého sa podľa informácie od p. Rajteka zúčastnilo v dvoch záhraboch a v pätnásťstich stanoch spolu 37 účastníkov.

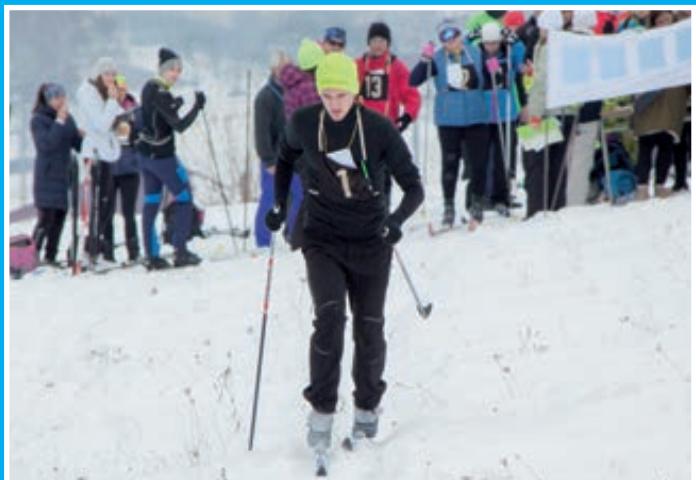
Okrem toho bol súčasťou zimného zrazu 1. ročník zimného Turisticko-orientačného behu (TOB). Usporiadateľom pretekov bola Sekcia mládeže KST a technicky ich zabezpečovalo občianske združenie Priatelia Kysúc, Spojená škola

v Kysuckom Novom Meste (SPŠ KNM) a Šport klub turistiky v Kysuckom Novom Meste (ŠKT KNM).

Organizáciu pretekov zabezpečovali jeden pedagogický pracovník (pí. Mgr. Mária Maxianová, na fotografií nižšie v strede) a 5 stredoškolákov z uvedenej školy ako aj členov OZ Priatelia Kysúc. Pretekov sa aktívne zúčastnilo aj 6 zamestnancov školy a 15 žiakov.

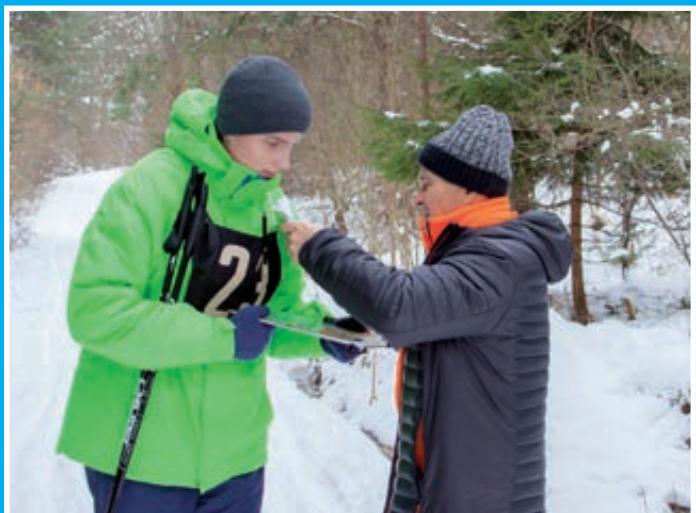
Účastníkov pretekov privítalo uzimné ráno. Tako to vyzeralo tesne pred startom.

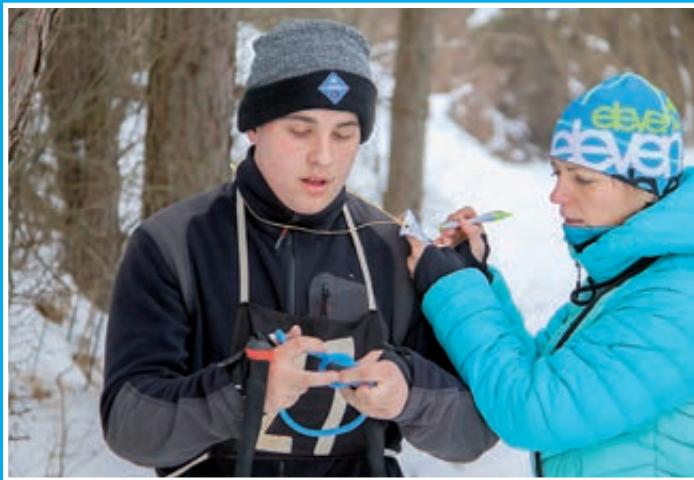
Už je tu štart prvého pretekára ... a za ním nasleduje ďalší...

Na prvom kontrolnom stanovišti bolo úlohou určovanie liečivých rastlín a drevín. Za každú chybu sa prirátala 1 trestná minúta.

Na druhom stanovišti bolo úlohou určenie topografických a turistických značiek. Na treťom stanovišti bol odbad vzdialenosť.

Na štvrtom stanovišti bolo potrebné uviazať správne určený uzol. Na piatom stanovišti bolo úlohou pomocou buzoly správne zorientovať mapu. Na šiestom stanovišti museli súťažiaci v rámci KPC (kultúrno-poznávacia činnosť) určiť správne prírodné a kultúrne miesta našej vlasti.

Na poslednom siedmom stanovišti čakal účastníkov hod na terč. A potom nasledoval už len cieľ pretekov, ktoré úspešne dokončilo 59 súťažiacich.

Celkovo sa pretekov zúčastnilo 68 pretekárov. Najmladšia účastníčka Gréta Ivanková mala 6 rokov a najstarší účastníci Božena a Ľudovít Kurkinovci mali 63 rokov. Uvedené podujatie malo dobrú odozvu u súťažiacich, ktorí sa už teraz tešia na ďalší ročník pretekov.

Text a foto Pavel Virdzek

Hmyz ve vědecké ilustraci

Ilustrace k vlastní monografii, akvarel, 1996

V dnešní době se výtvarné umění ubírá různými směry, někdy nepochopitelnými, proto výstava Hmyz ve vědecké ilustraci přináší neobvykle srozumitelný vzkaz pro všechny, kteří tápají v dnešním dekadentním světě umění. Vernisáž se konala 5. dubna v Alšově kabinetu v prostorách radnice městské části Praha-Suchdol. Její umístění není náhodné. Autor ilustrací RNDr. Matúš Kocian, Ph.D. přednáší na České zemědělské univerzitě v Suchdole Etiku životního prostředí, dále je rektorem duchovní správy pro akademickou obec ČZU, na stejně škole před časem získal titul Ph.D. v oboru Ekologie. Jeho rodina pochází z řad slovenské inteligence, je synem sólisty Národního divadla v Praze, zasloužilého umělce Vojtěcha Kociana a lékařky MUDr. Evy Kocianové.

Výstava představuje průřez jeho dosavadní ilustrační tvorbou. Na vernisáži jej uvedl jeho kolega Doc. PaedDr. Jan Farkač, Csc. působící rovněž na ČZU. Krátce popsal jeho život, který z velké části vyplnila studia. Kromě přírodovědecké fakulty na UK také stu-

doval na Papežské Lateránské univerzitě v Římě.

Knižní ilustrace pro své kolegy začal vytvářet ještě při studiu entomologie. Docent Farkač vyzdvíhl úroveň obrázků, jejich technické zpracování, věrnost přírodním předlohám. Vyjádřil pochybnos-

ti, zda by se v současnosti našel adekvátní nástupce. Poměrně drobné ilustrace vypovídají o precizním zpracování, jsou vytvořeny většinou technikou akvarelu, některé perokresbou. Ilustrátor dokázal, že obor kresby a malby, ke kterému se dostal samostudiem, ovládá velmi dobře, s citem pro věrné zobrazení. Výstava je koncipovaná tak, aby návštěvníkům předvedla i postup při vytváření profesionálních vědeckých ilustrací, například techniku přenosu jednotlivostí, proporcí z mikroskopu na papír. Kromě toho díky autorovým vystaveným deníkům a jeho dalším výtvarným dílům sledujeme vývoj konkrétní osobnosti vědce a ilustrátora od začátečnických pokusů v deseti letech po špičkový profesionální projev.

Výstavu lze navštívit do 31. května 2018 každý všední den v úředních hodinách městské části Praha-Suchdol. Zuzana Štanclová

Foto Jaroslav Novák a Zuzana Štanclová

Dětská dílna

RNDr. Matúš Kocian, PhD. a starosta městské části Praha-Suchdol Ing. Petr Hejl

První pokusy o ilustrace, tužka a voskovka

Žiletka na l'áde

Jozef Golonka oslávil osem krížikov

Vďaka svojim rýchlym a perfektným prihrávkam či gólovom stal sa najuznávanejším borcom našej prvej hokejovej ligy. Máloktorý hráč sa môže pochváliť účasťou na olympijských hráčach. Jemu sa to podarilo až trikrát: V roku 1960 skončili Čechoslováci štvrtí, v roku 1964 na ZOH v Innsbrucku získalo jeho mužstvo bronzovú medailu a v roku 1968 na ZOH v Grenobli, kedy bol kapitánom reprezentácie, získali striebro. Z majstrovstiev sveta v ľadovom hokeji si jeho tím odnesol sedem medailí. Chlapec z bratislavského Ružinova, ktorého talent objavil na detskom klzisku Viliam Čech, sa prekorčoval do Klubu Sokol NV Bratislava, predchodcu Slovana. Počas povicnej vojenskej služby hrával za Duklu Jihlava, po skončení vojenčiny sa vrátil do Slovana, kde zostal do roku 1969. Krátko po nástupe do tohto tímu, už v roku 1961, sa stal kráľom strelcov ligovej súťaže a odvtedy sa nemusel hanbiť za svoje výkony ani počas ďalších rokov. Tri sezóny (1969–1972) hral za západonemecké ligové mužstvo SC Riesersee. V najvyšších súťažiach odohral 332 zápasov a podarilo sa mu dať 298 gólov.

Viacero zápasov našich hokejistov zostane v pamäti fanúšikov ľadového hokeja, no do myslí Čechoslovákov sa vari navždy zapísal dramatický zápas v roku 1968, krátko po invazívnom vstupe Spojeneckých vojsk do našej republiky, keď na X. zimných olympijských hráčach vo francúzskom Grenobli dal Jozef Golonka ako kapitán tímu československej reprezentácie vo zvyčajnom postavení stredného útočníka svojmu silnému protihráčovi – tímu Sovietskeho zväzu gól. V nezabudnuteľnej dráme obstrelil brančára Konovalenka a zvýšil tak stav 4:2 pre našich. Následne pri protiútku prihrával puk Jiříkovi, ktorý strelihol gól. Vladimír Dzurilla bránil dôsledne našu bránu, a tak nás tím v tomto duelu zvíťazil. Aj keď vtedajšiu olympiádu vyhral ZSSR, v očiach celého sveta sme sa víťazmi stali my, pretože vyhral súboj s oceľovými hráčmi Ruska bolo na tie časy čosi nepredstaviteľné.

Napriek tomu, že v roku 1972 kariéru výkonného hokejistu ukončil, svojim mladším kolegom ani fanúšikom sa nevzdialil. Ako tréner viacerých klubov, napríklad Zetor Brno, Viedeň EW, Kolín nad Rýnom, Davos, Norimberk či HC Slovan Bratislava vychoval desiatky kvalitných hráčov, z ktorých sa viacerí stali reprezentantmi tohto pútavého a vzrušujúceho športu. Takže, ak si jeho mama, bývalá trénerka krasokorčuľovania želala, aby sa jej obe deti venovali krásnemu korčuľovaniu a vytvorili športovú dvojicu, jej predstavy splnila iba dcéra Júlia. Tá sa krasokorčuľovaniu venovala profesionálne a dosiahla slušné výsledky. No keď začali prichádzať synove domáce aj zahraničné úspechy, keď sa Jozef začal objavovať medzi najpopulárnejšími športovcami Európy aj sveta, isto uznala, že urobila správne, keď ho nenútila k axelom, rittbergerom či špirálam.

Jozef Golonka sa stal pojmom v športovom svete. Jeho impulzívny štýl hry a presné prihrávky prítahovali fanúšikov na štadióny. Práve pre tú ostrosť hry si vyslúžil prezývku Žiletka a tak ho jeho dlhorocní priatelia dodnes osloviajú.

Ocenenia: Najlepší športovec Slovenska, zaslúžilý majster športu, Pribinov kríž II. stupňa, držiteľ Zlatej plakety za rozvoj športu, člen Siene slávy IIHF, člen Siene slávy slovenského hokeja sú súce ocenením jeho osobných športových schopností, no pýši sa nimi celé Slovensko. Aj keď číslo 9 vyšité na drese zdobí už len jeho vitrínu, spolu s jeho príznačným priateľským úsmevom mu stále otvára dvere do každej spoločnosti. Skvelou technikou, bojovnosťou, ale aj férivostou si získal srdecia aj tej časti Slovákov i Čechov, ktorí hokeju až tak neholdujú. A tých je u nás málo.

K nedávnym osemdesiatinám želáme čulému jubilantom dobre zdravie, nech má stále dosť dôvodov schuti sa zasmiať, ako to má vo zvyku.

Anna Sláviková

ŠTEFAN POLÁK

Štefan Polák je výtvarný umelec a filozof. On maľuje ľudský cit a krásu. Dve neuchopiteľné slová, vnímané každým z nás inak, a keď ich vyslovujeme, usmievame sa. Obdivujem jeho majstrovstvo, akým sa iba on dokáže zmocniť témy a vyjadriť ju tak, aby oslovila ľudí.

Je mimoriadnym umelcom. Hľadajúcim a objavujúcim. Talentovanou osobnosťou. Tvorcom, ktorý bravúrne zvláda farbu, kompozíciu i tvar obrazovej plochy. Štefan Polák vie veľmi dobre, že zážitok z každého umenia vychádza z jeho výrazu. Schopnosti vyjadriť iným neznáme krásy i tajomstvá. Vytvoril množstvo obrazov s prílastkom vzácne. Jeho umelecká cesta iba potvrzuje autenticitu a originalitu autorského výtvarného prejavu.

Chcem tu zdôrazniť precízne diela v monumentálnej maľbe, ktoré autor vytvoril. Tvoria súčasť aj spoločenských interiérov, kde

Balady, olej, 100x100, 2014

predovšetkým splývajú s osobnosťou diváka. Tam je dominanta jeho tvorby, fluidum reality, myšlienok a žitia.

Istou rukou a zmyslom pre eleganciu tvaru tvorí grafické diela. Podobne aj kresbou nielen estetizuje záujem diváka, ale zároveň vyperedá sám pre seba posolstvá svojho bytia. Aj v sochárstve, ktoré iba podčiarkuje autorovu kreativitu a talent.

Otváral som mu jednu z jeho prvých samostatných výstav po absolvovaní vysokej školy. Pamätam sa na tie obrazy, mimoriadne zvláštne a krásne. Už vtedy sa zaradil do umeleckého prúdu náročnosti a obdivu. A ním sa pohybuje aj dnes. Lebo je výborný. Pretože cíti život a človeka tak pekne ako málokto. Obdivujem sa jeho tvorbe.

Štefan Polák sa narodil 18. decembra 1952 v Partizánskom. Vysoškolské štúdium absolvoval u prof. Ladislava Čemického a doc. Františka Gajdoša na VŠVU v Bratislave, kde neskôr pedagogicky pôsobil na katedre maliarstva (1979–1986). Absolvoval niekoľko študijných pobytov v Paríži – Cité Internationale des Arts a École Nationale Supérieure des Arts Décoratifs u prof. Zao Wou-Ki a prof. P. Greniera v roku 1982. Ako sám hovorí, vo svojej tvorbe sa snaží zachytiť svoje sny a okrem vyjadrovania sa prostredníctvom obrazov a farieb sa venuje i sochárskej tvorbe v technike bronzu. Zúčastnil sa viacerých sympózií – Medzinárodného výtvarného sympózia v Banskej Štiavnici v r. 1997 a Medzinárodného sochárskeho sympózia – Bronz '98 Galanta. V rokoch 2005–2009 výtvarne spolupracoval so ZŠI pre slabozrakých a nevidiacich v Bratislave. Absolvoval množstvo kolektívnych, ale aj individuálnych výstav vo Francúzsku, Španielsku, Taliansku, Belgicku a inde. Jeho diela sú zastúpené v mnohých galérijnych a súkromných domáciach a zahraničných zbierkach.

Je laureátom Identifikačného kódu Slovenska.

Luboslav Moza, foto: z archívu Š. Poláka

Štefan Polák, *Môj trojhlavý priateľ*, 100x130, 2015

Nostradamus, 130x100, 2015

◀ *Tichý rozhovor*, 130x100, 2013

Alenka v riši snov, 130x100, 2015

Femina, 130x100, 2013

lekárka internistka - geriatricka, gerontopsychiatrica

Lenka Elbert Dotlačilová

Pocházíte z krásnej oblasti Slovenska. Jak vzpomínáte na své dětství?

Liptovská Kokava je stará dedina v nadmorskej výške 789 m v oblasti Horného Liptova, obklopená vencom Vysokých a Nízkych Tatier. Vždy som mala pred očami hory. Blízko dediny tečie rieka Belá, potok Dovalovec. Ako deti sme tam chodili na raky. Voda tam bola úplne čistá. Vtedy nás bolo v triede tridsať, dnes sú triedy pre menšie deti spojené. Mladí sa stáhovali preč, ale opäť sa vracajú, majú tam chaty, chalupy. Aj ja tam často chodím. Dosiaľ tam mám veľkú rodinu, moja maminka pochádza z desiatich detí, otec z ôsmich.

Studia vás odvedla z rodné obce. Co vás lákalo studovat?

Keď som bola malá, nebola som vyhnanená, všetko ma zaujímalo. Rodičia mňa aj môjho brata maximálne podporovali. Maturovala som na gymnáziu v Liptovskom Hrádku. Túžila som sa zaoberať prevenciou, aby k ochoreniam vôbec nedochádzalo. Dozvedela som sa, že v Prahe je lekárska fakulta hygienická (dnes 3. lekárska fakulta Univerzity Karlovej). Rodný kraj sa mi neopúšťal ľahko. Doma sme sa ako rodina pravidelne stretávali, my deti sme rástli spolu, slávili sme spoločné jubileá, sviatky a schádzame sa stále.

Na fakulte som zistila, že študujem normálnu medicínu. Ani mi to nevadilo. Po absolutóriu som sa nazdávala, plná ideálov, že „objavím Ameriku“, preto som zamierila do vedy. Urobila som konkurz do Inštitútu hygiény a epidemiológie (dnešný Štátny zdravotný ústav). Ako aspirant som robila v odbore „vírusy v pitnej vode – detekcia“.

Vnímala som to ako veľké dobrodružstvo. Hľadala a porovnávala som metódy detektie vírusov vo vode, prispela svojou časťou a obhájila som kandidátsku dizertačnú prácu. Po troch rokoch sa mi narodila dcéra a ja som zostala na materskej.

Vrátila jste se k vedecké práci?

Rozhodovala som sa, kam pôjdem. Napokon som bola vystudovaný lekár, od skúmaviek ma to znova ľahalo k pacientom. Zvolila som kráľovnú medicíny – internu a 13. decembra 1990 som nastúpila na 4. internú kliniku Všeobecnej fakultnej nemocnice na Karlovom námestí v Prahe. Bola to mimoriadne náročná škola života po všetkých stránkach. Urobila som si atestáciu, ale rozhodovala som sa následne pre ďalšiu špecializáciu, ktorá by mi

najviac vyhovovala. Kolega ma požiadal o výpomoc v Liečebni pre dlhodobo chorých v areáli Psychiatrickej liečebne Bohnice. Moja dcéra v tom čase nastupovala do prvej triedy.

Starý pán profesor Dufek mi kedysi hovoril: „Medicína sa dá robiť všade.“ Samú ma prekvapilo, ako mi starostlivosť o seniorov oslovila, ako ma napĺňovala. Na klinike by mi ani nenapadlo robiť niektoré úkony anesteziológa, urológa, chirurga. Vzdelanie som si musela doplniť. V rámci interných služieb, ktoré zabezpečuje pre celú nemocnicu interné oddelenie v pavilóne 22, som vtedy mala na starosti asi 1000 pacientov. Boli to akútne stavby, mozgové príhody, febrilné stavby, zvracanie, samozrejme závažné prípady odviezla sanitka na príslušné oddelenie do pražských nemocníc. Pri nočných službách sa stávalo, že babička spadla a mala drobnú tržnú ranku, ktorú som šila. Menila som katétry. Tu nebol špecialista urológ. Je problematické deväťdesaťsedemročného pacienta viesť v mraze na odborné stredisko kvôli procedúre, ktorá trvá pár minút. Zvládala som to sama.

Přiznám se, že mě atmosféra areálu Bohnické léčebny překvapila. Vzdálenosti mezi budovami jsou značné, když jsem parkem procházela, téměř jsem nepotkala živou duši. Nebála jste se tu někdy?

Na minulé tisícročie, keď som slúžila bez mobilu, mám rôzne spomienky. Vždy som volala na vrátnicu, aby som nahlásila, na ktorý pavilón idem. V mínus pätnástich som chodievala skratkou medzi budovami a hovorila som si, že keby som tam spadla, nájdú ma až ráno zmrznutú. Tiež som šla vo veľkej búrke medzi stromami, pritom trešalo. Pamätám sa, že som sa jednu noc veľmi bála, radšej som zavolala ochranku a oni ma vyprevadili aj so psami. V hmle, v noci, je to v areáli psychiatrickej nemocnice možno trochu strašidelné, ale každý deň je iný, v každom ročnom období je park nádherný, má svoju atmosféru, dodá energiu, zlepší náladu.

Zajímala jste se dál o prevenci?

Už na klinike som sa zaujímalu o alternatívne spôsoby liečby, skôr celostný pohľad na človeka. Urobila som si kurz akupunktúry v Prostějove u doktora Růžičku. Vedenie kliniky už vtedy uvítalo moju snahu a záujem o tieto metódy liečby. Potom som akupunktúru používala v LDN-ke, ďalej sa učila u doktora Cimického, ktorý v Bohničiach 25 rokov pracoval, viedol primariát. Veľmi som si vážila, že sa delil o poznatky, umožnil získať ďalšiu

prax. Po odchode založil Centrum duševného zdravia Modrú lagúnu na Prahe 6. Pán doktor ma vedie na svojich webových stránkach ako spolupracovníčku, špecialistku, gerontologičku.

Stalo sa, že potreboval, aby som ho zastúpila na dlhší čas, a vtedy som sa vrátila k akupunktúre. Pacienti mi hovorili, že je im to jedno, že nie som doktor Cimický, hlavne že ihličky pomáhajú.

V jakých prípadech jste používala akupunkturu?

Aplikovala som ju u pacientov v LDN-ke aj na interne na úľavu od bolesti, na zlepšenie nálady. Niekoľko sa podarilo aj horšie pohyblivých doslova postaviť na nohy, zlepšiť kvalitu života. Vždy len ako doplnkovú liečbu. O ihličky sa musíte tiež starať, s každou vydávate aj kus svojej energie, poistovňa túto metódu v ČR nehradí. Robila som to na úkor svojho voľného času. Bol to skôr môj koníček. Možno sa k tomu raz vrátim v mojej Geriatrickej psychosomatickej ambulancii.

Nakonec jste vystudovala i obor psychiatrie?

Na klinike na Karlovom námestí som pomaly nevedela, čo je demencia, diagnostikovali sme skôr aterosklerózu mozgovú. Potom som roky slúžila ako internista v Bohniciach, popri tom som získala prehľad o práci psychiatra. Tu sa liečia rôzne psychózy, psychotické poruchy, schizofrénie. Pacienti v delirantnom stave ležia na detoxe, na izbách so zvýšenou starostlivosťou. Napríklad priviezli rozrušenú dezorientovanú babičku, musela sa upokojiť liekmi, pretože bola agresívna a my sme nemohli ani odobrat krv. Nakoniec sa zistilo, že bola v dlhodobej hypoglykémii. Po preliečení, nastavení medikácie mohla byť prepustená.

Cítila som potrebu dôkladne si doplniť poznatky aj v gerontopsychiatrii. Po desiatich rokoch práce v Bohniciach som zažiadala o zaradenie do odboru. Na primariáte gerontopsicho-

logie-následnej starostlivosti som spolupracovala ako konziliár u polymorbídnych interných pacientov. Užívajú lieky na zníženie tlaku, antidiabetiká, dostanú aj niečo na spanie, proti bludom, na bolest. Prejaví sa to veľmi nízkym tlakom. Psychiatri uvítajú internistu, s ktorým spoločne upravia medikáciu.

Na 4. internej klinike VFN som mala možnosť zoznámiť sa s procesom cieleného chudnutia pred operáciami na obezitologickom oddelení. Prichádzali pacienti na inzulíne. Dostali špeciálnu diétu, chudli, inzulín už potom nepotrebovali, len lieky, postupne vysadili aj tabletky. Keď ubúdajú tukové bunky, upravuje sa aj cukrovka, je to metabolická záležitosť. Keby som nebola videla výsledky chudnutia pod lekárskym dozorom na klinike, mala by som obavy postupovať takto u našich pacientov v Bohniciach. Občas sa stane „zázrak“ a my takto vyliečime diabetes. Zaobchádzame s krehkými seniormi ako s malými deťmi. Na to, aby sme vhodne zasiahli do ich liečby, potrebujeme skúsenosti. Zhrnula by som to takto: Príde k nám ležiaci pacient, je na umretie, vyhodí sa tona liekov a on ožije. Samozrejme na oddelení gerontopsychiatrie ľudia umierajú, ale rozhodne to už nie je pravidlom, radosti zo zlepšenia zdravotného stavu aj kvality života, vďaký pacientov zažívame často. Nakoniec som si urobila aj atestáciu z gerontopsychiatrie.

Gerontopsychiatrie je oddelení, kam přicházejí nevyлечitelní pacienti. Jaký je vlastně dnes systém péče o tyto lidi?

Každý medicínsky odbor by sa mal o svojich chorých postarať od stanovenia diagnózy do smrti, napríklad kardiologovia, pneumologovia, onkológovia. V Českej republike tiež vznikli hospice, dokonca i mobilné (za pacientom dochádzajú domov), v niektorých nemocničiach už sa o nevyliečiteľne chorých starajú paliatívne tímy. My prijíname pacientov z našej psychiatrickej nemocnice, ale posielajú ich aj z ostatných nemocníc, či rovno z ulice. Privážajú ľudí s výraznými poruchami chovania, v delíriu, alebo keď zomrie opatrujúci, ktorý sa o dementného príbuzného staral. V súčasnosti žije na území republiky asi 150 tisíc ľudí s demenciou. S miernym stupňom postihnutia sú pacienti schopní žiť samostatne alebo využívajú nejaký spôsob výpomoci. My poskytujeme asi 200 lôžok. V celej republike bolo donedávna len 2000 miest. Nové sociálne zariadenia vznikajú, ale potreba stále rastie.

Dnes je téma smrti tabu, lidé se o ní bojí mluvit, přitom je to neoddělitelná součást života. Co si o tom myslíte?

Ako ktorí ľudia. Niektorí tu už nechcú byť. Ale ich deti na to nie sú pripravené. Možno je za tým v Čechách prevládajúci ateizmus. Deti sa čudujú, že „dědeček“, ktorý ešte pred mesiacom chodil desať kilometrov denne, ich zrazu nepoznáva. Nakoniec si spomenú, že v posledných rokoch sa občas správal čudne. Zhoršenie nastalo skokom. Spravidla hneď pri prijatí pacienta príbuzných upozorňujem, že demencia je smrteľné ochorenie.

Napadajú mi aj pozitívne zmeny. Napríklad spoločnosť, ktorá vyvíja antivírové programy Avast, prostredníctvom nadačného fondu od roku 2014 systematicky podporuje starostlosť o umierajúcich pacientov. Organizuje konferencie o paliatívnej medicíne. Pomáha vzniku špecializovaných tímov v nemocničiach, ktoré sa rozprávajú s pacientmi, zaujímajú sa, ako si svoj koniec života predstavujú. Niekoľko si praje byť doma s príbuznými. Niekomu sa podarí zmierniť prejavy nevyliečiteľnej choroby a splniť mu jeho sen, niekoľko si želá knaza.

Mária Porubanová, matka Lenky Elbert Dotlačilovej

Mária Porubánová a brat Július Porubán

Jaké nejčastejší psychické problémy mají vaši geriatričtí pacienti?

Hlavne sú to demencie, poruchy správania a vnímania, deprezívne stavby, úzkosti, obavy. Starší ľudia sa často boja o svoje deti, pretože si uvedomujú, že keby ich nemali, nemohli by zostať sami doma. Obávajú sa úplnej závislosti, že zostanú ležiaci.

Proč narústá počet dementných pacientov?

To je multifaktoriálna príčina. Primárne sú neurodegeneratívneho pôvodu, ďalšia skupina je sekundárna (symptomatická) na podklade rôznych systémových ochorení, tráum, intoxikácií, infekcií, prionové, metabolické príčiny. Mozog nie je dostatočne prekrvený. Ďalším faktorom sú dlhé operácie a nie je to narkóza samotná, ale mikroembolizácia. Starnutím sa zvyšuje oxidačný stres, znižuje sa imunita. Organizmus sa dlhodobo preťažuje, nedoprajeme mu dostatočnú regeneráciu. Vieme liečiť diabetes, vymeníme srdce, život sa predĺží, ale mozgové bunky to nezvládajú. Ja osobne verím v tradičné rituály, ako sú meditácie, modlitby, návšteva kostola. Žijeme v nadmiere informácií a zabúdame na duševnú hygienu.

Hovorilo sa, že neuróny odumrú a je koniec. Teraz sa už vie, že ešte zostane neurónov stále dosť a môžu vytvoriť novú sieť prostredníctvom dentritov za podpory liekov. To je veľká nádej do budúcnosti.

Pripadá vám lidský život krátky nebo dlouhý?

Krátky. Je to taká epizódka. Je na nás, aby sme ho zmysluplnie naplnili.

Děkuji za rozhovor Zuzana Štancelová

Paliatívna medicína sa snaží zlepšiť kvalitu života pacientov, ktorí čelia problémom spojeným so život ohrozujúcim ochorením. Včasnym rozpoznaním, kvalifikovaným zhodnotením a liečbou bolesti a ostatných telesných, psychosociálnych a duševných problémov sa snaží predchádzať a miernie utrpenie týchto pacientov a ich rodín.

Foto z archívu Lenky Elbert Dotlačilovej,
obrázok Liptovskej Kokavy z archívu Obecného úradu
Liptovskej Kokavy, titulné foto Zuzana Štancelová

Usmiať sa na seba

/aby bol vysokoškolský život naozaj študentský/

Sledujem dianie na škole, odkedy som nastúpil ako jej pedagóg, temer dennodenne. Predovšetkým cez hodnoty, ktoré sme schopní dať svojim študentom, a tie, ktoré študenti dávajú škole. Najčarovnejšie spomienky na vysokoškolské štúdiá sú ukryté v pojme študentský život. Tam vznikajú dobrodružstvá, nápady, sny o budúcnosti a obrovský pocit spolupatričnosti.

Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave je v staršej budove. Stačí málo, a jej interiér sa mení na nepoznanie. Vкусnou estetizáciou (nebudem používať slovo výzoba) chodieb a kancelárií obrazmi, sochami a ďalšími umeleckými dielami, ktoré vznikajú napríklad aj na katedre výtvarnej výchovy tejto fakulty. A sú to umelecké kúsky. Pretože keď vznikne umelecký originál, jeho miesto je v obohacovaní človeka a nie v archíve.

Nebola to výzva, ale potreba utvárať vysokoškolské prostredie umením, ktoré tak veľmi potrebuje. A tú na katedre sociálnej práce premenila na skutočnosť jej vedúca, profesorka Monika Mačkinová. Vytvorila umeleckú galériu. A vďaka tejto tvorivej aktivite som ju spoznal.

Monika Mačkinová vie, že súčasťou vysokej školy je vysokoškolský život. Áno, vieme to už stáročia, ale iba vieme. Medzi prednášky a prípravy na skúšky treba vniest nové a mladé. Hodnotné, objavujúce, rebelujúce, jednoducho študentské. Nielen pre študentov, ale pre všetkých, ktorí na škole pracujú. Bude im lepšie.

Profesorka pripravila originálne a podnetne mikulášsko-vianočné stretnutie s charitatívnym zameraním. Veľmi úspešne. Pre úsmevy mladých i mûdrych. Pre pár optimistických viet, ktoré mnohým tak chýbajú.

Nazval som si ju „dáma v modrom“. Vážim si u nej, že posiela moc dobra tam, kde dobro patrí. Pre výnimočnosť jednej z výnimočných osôb dneška som ju požiadal o rozhovor.

Vážená pani profesorka, aká bola vaša odborná „cesta“, kým ste nastúpili ako pedagóg na UK v Bratislave?

V roku 2004 som založila Detský domov pre maloletých bez sprievodu v Trenčíne – v Hornom Orechovom, kde som vykonávala funkciu riaditeľky. Tu sme riešili problematiku maloletých cudzincov, ktorí nelegálne prekročili hranice SR. Súčasne som prednášala. Na Trenčianskej univerzite Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, ako i na Slovenskej zdravotníckej

univerzite v Bratislave, kde som vykonávala funkciu vedúcej katedry sociálnej práce.

A v roku 2016 som začala pracovať na Univerzite Komenského v Bratislave, na Katedre sociálnej práce Pedagogickej fakulty ako vedúca katedry. Vo vede a školstve pracujem desiatky rokov, publikujem a rozvíjam vedeckú činnosť.

Čo vás viedlo k vášmu súčasnému povolaniu?

Bola to náhoda, ako riaditeľku detského domova ma oslovia Trenčianska univerzita a Vysoká škola sv. Alžbety, či by som nechcela študentom porozprávať o mojej práci a praktických vedomostiach a skúsenostach o migrácii, obchodovaní s deťmi, nelegálnej práci. Táto ponuka ma veľmi osloivila, a tak sa začala moja práca na akademickej pôde.

Čo považujete za prvoradé pri výkone povolania vysokoškolského pedagóga a pri výučbe študentov?

V prvom rade odbornosť, ľudský prístup a pedagogický takt. Na Slovensku máme veľa vysokoškolských učiteľov, žiaľ u mnohých absentujú praktické skúsenosti, čo neprospevia štúdiu. Práca učiteľa na ktoromkoľvek stupni vzdelávania je psychicky náročná. Nielen preto, že je vystavený nadmerne dlho bezprostredným sociálnym kontaktom, ale aj preto, že výkon jeho práce je bezprostredne závislý od jeho osobnosti, vonkajšieho pôsobenia a nevyhnutnosti neustálej sociálnej kontroly.

Rozvíjať harmonickú osobnosť, vedomosti, múdrost, dobro a tvorivosť v mladom človeku a prispievať k rozvoju vzdelenosti, vedy, kultúry a zdravia pre blaho celej spoločnosti, to je nielen krásne napísané. Toto poslanie môže byť dosiahnuté len prostredníctvom fundovanej práce vysokoškolských učiteľov. V prvom rade je však najdôležitejšie študentov zaujať a motivať k tvorivej práci.

Pôsobíte na Katedre sociálnej práce, PdF UK v Bratislave. Mohli by ste nám povedať, aká cieľová skupina z oblasti sociálnej práce sa stala pre vás prioritou a čo vás k nej motivovalo?

Pochádzam z generáčne veľmi silnej katolíckej rodiny, kde pomoc a charita boli samozrejmostou. Nehovorilo sa u nás doma, kto komu čo a koľko dal, jednoducho sme pomáhali slabšíim.

Keď sa nad tým zamyslím, tak asi v prvom rade deťom a seniorom, možno preto, že sa nedokážu brániť a tí druhí už nemajú dostatok sín. Mojou najväčšou srdcovou záležitosťou je migračná politika, pretože štát a osoby za ňu zodpovedné by si mali uvedomiť, že mnohokrát krajinu opúštajú osoby, ktoré sú ekonomicky činné a môžu prispieť k zlepšeniu podmienok pre život nielen sebe, ale aj ostatným ľuďom, ktorí v štáte žijú. Štát vychová deti, dáva ľuďom vzdelanie, a tieto osoby následne Slovensko opúšťajú. V čase, kedy by sa v štáte mal odzrkadliť výsledok toho, čo ľuďom poskytol, musíme zamestnávať cudzincov, ktorí sú ochotní pracovať za možno nižší plat. Vzdelanie, ktoré štát občanom dal, sa zúročí v inom štáte, ktorý dokáže zamestnancov lepšie zaplatiť a poskytnúť im lepšie podmienky pre život. Migrácia je nezastaviteľný proces, sprevádza ľudstvo od nepamäti. Ľudia migrovali v minulosti, súčasnosť ani budúcnosť túto situáciu nezmiení. Hľadanie útočiska, bezpečnej krajiny pre svoj život – to sú dilemy, ktoré dennodenne riešia stovky ľudí, lebo ich krajinu pôvodu im nemôžu zabezpečiť základné ľudské práva a slobody. Každý človek by mal žiť dôstojný život, bohužiaľ naše skúsenosti nám hovoria, že to tak nie je, a preto sú ľudia nútení opustiť svoje domovy a hľadať bezpečie v iných krajinách.

A voľný čas?

V prvom rade sú to moje dve deti, cestovanie, počúvanie hudby, čítanie kníh, dizajn, varenie. Nič mimoriadne, čomu by sa ešte zamestnaná žena mohla venovať, najradšej však relaxujem v mojej záhrade, ktorá si vyžaduje z mojej strany značnú pozornosť.

Väčšinou sa riadim vo svojom živote skúsenosťami a vlastným rozumom.

„Príliš veľa myslíme a príliš málo cítime. Viac ako stroje potrebujeme ľudskosť. Viac ako rozum potrebujeme láskavosť a miernosť. Bez toho zvlčíme a stratíme všetko.“ (Charlie Chaplin)

Luboslav Moza, foto z archívu Moniky Mačkinovej

VELKÝ DĚTSKÝ DEN A VÝSTAVA VETERÁNŮ

O víkendu 26. a 27. května se v areálu zámku Berchtold v Kunicích-Vidovicích uskuteční VELKÝ DĚTSKÝ DEN. Ani tentokrát nebudou chybět veteráni automobilového a motocyklového průmyslu. Oba dny je od 10 hodin připraven pro návštěvníky bohatý program, plný hudebních, tanečních a divadelních představení, soutěží, dílniček a atrakcí. Děti se mohou těšit na soutěže, koloběžky a motokáry na dopravním hřišti. V neděli vystoupí také MICHAL NESVADBA.

PROGRAM SOBOTA 27. 5.

Po celý den výstava veteránů a soutěže pro děti.
11:00-13:00 vystoupení ZUŠ Slunovrat
11:00-13:00 pochod Nadačního fondu ztracené děti (Strančice vlak – zámek Berchtold)
13:30 - 14:30 kapela HWĚZDNÁ PĚCHOTA
15:00 vyhlášení soutěže veteránů

NADAČNÍ FOND ZTRACENÉ DĚTI

Na sobotní program jsme přizvali i nadační fond Ztracené děti, který u nás na zámku zakončí svůj pochod, který každý rok organzuje pro prohřešované děti.

NEDĚLE 28. 5.

Po celý den budou v parku dispozici velká skákadla, které pro děti připravil náš partner MM REALITY.

10:30 vystoupení taneční skupiny Podkovička
11:30 divadelní a hudební vystoupení „Kurník“ Petra Nedvěda
13:00 vystoupení Michala Nesvadby
Zvýhodněné vstupenky můžete již nyní zakoupit na našem eshopu.

Přijmeme brigádníky – průvodce, pokojské, do půjčovny sportovních potřeb, do restaurace.

Info na tel.: 313 039 747, 604 210 931.

HOTEL zámek BERCHTOLD
Hlavní 6, Kunice – Vidovice
tel: 313 039 741,
hotel@zamekberchtold.cz
www.zamekberchtold.cz

Příběh potravin

Věda na polích a ve stájích

9.6.2018 9.00 - 16.00

STANOVÍSTE NAUČNÉ STEZKY

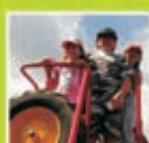
1. POLÍČKA

Populární staročeský sendvič Bramborová dílnička - brambory jsou hračka Jak těžké to měla Popelka? Traktorová přetahovaná Ochutnávka pokrmů z netradičních obilnin

2. MALÁ FARMA

Hmyz - strava budoucnosti Přiběh včely medonosné Národní zemědělské muzeum Historie zemědělského výzkumu v Uhříněvsi

3. KRMENÍ

Bašta pro naše holky a kluky Traktory, kombajny, řezačky

4. MÝTY O MLÉCE

Popcorn pro krávy O mléce trochu jinak

5. KŮŇ JAKO KONÍČEK

Víte, čemu se říká obrok? Povozíte se na koníčkoví

6. FARMA JELENOVITÝCH

Za hory, za doly, mé zlaté parohy, kde se pasou?

CÍL

Odměna za vyplněný test, koutek pro nejmenší, občerstvení, wc, první pomoc

ČEKÁ NA VÁS BÁJEČNÝ DEN PLNÝ POZNÁNÍ A ZÁBAVY SE ZVÍŘÁTKY.

VĚDA NA POLÍCH A VE STÁJÍCH

Každým rokem v prvním týdnu měsíce června pořádá Výzkumný ústav živočišné výroby, v.v.i. v Praze Uhříněvsi společně se šlechtitel-skou stanici SELGEN, a.s. a Českou zemědělskou univerzitou v Praze popularizační akci – naučnou stezku „Věda na polích a ve stájích“ s podtitulem PŘÍBĚH POTRAVIN. Snahou uhříněveských výzkumníků a jejich spolupracovníků je hravou formou přitáhnout pozornost dětí k základním informacím o běžných hospodářských zvířatech.

„Je nádherné pozorovat děti, jak se rozplývají nad telátky, ovečkami, prasátky, jak pozorují slepice nebo dojení mléka,“ říká koordinátorka projektu Ilona Bečková.

Naučná stezka je koncipována jako dvoudenní akce, páteční program je vyhrazen pro I. stupeň základních škol. Záci si společně s průvodcem projdou farmu Netluky, na několika stanovištích se dozví vše o krmení, dojení, seznámi se s chovem skotu a prasat. Sobotní program je již tradičně připraven pro rodiny s dětmi, které mají možnost projet trasu s několika stanovišti, kde se setkají s hospodářskými zvířaty, uvidí původní česká plemena krav, prasat, ovcí a koz, poznají i další malá zvířátka – husy, králíky, křepelky, dokonce i včely. Projdou si i osetá polička, poznají nahou a vousatou pšenici, mák, konopí a další plodiny, umelou si obili a upečou chléb. Také děti mohou prozkoumat zemědělskou mechanizaci – kombajny, traktory.

invia

pobočka ŘÍČANY

Po - Pá: 9.00 – 18.00
So: 9.00 – 12.00

Říčany, 17. listopadu 51/1
(vedle Komerční banky)

e-mail: ricany@invia.cz
Tel.: 323 602 240

Ke každému zájezdu dárek od našeho
partnera **puzzleshop.cz®**

tel.: 323 602 240

Proč nakupovat dovolenou v CA Invia Říčany

Garance nejnižší ceny

Prodáváme zájezdy za stejné ceny jako
porádající CK.

Nejširší nabídka na trhu

Pouze u invia.cz si můžete vybrat během
chvíle z nabídky zájezdů více než 300
pojištěných CK.

Faktor 100

Jen klienti invia.cz získají ke všem zájezdům
ZDARMA unikátní připojštění, které Vám
zaručí OKAMŽITOU finanční nahradu za
zrušený zájezd v případě úpadku CK.

Slevy všech CK i u nás

U nás můžete uplatnit věrnostní slevy na
zájezdy od Vašich oblibených cestovních kanceláří,
stejně tak všechny jejich bonusové
programy.

Recenze hotelů

Dosuditiscie unikátních recenzí hotelů od
našich zákazníků.

Důvěryhodnost

Od roku 2002 s námi odcestovalo více než
1 000 000 spokojených zákazníků. Právě
díky nim jsme získali desítky ocenění od
partnerických CK doma i v zahraničí.

Dlouholeté zkušenosti

Zájezdy prodáváme již od roku 2002 a od
té doby jsme se vypracovali z malé cestovní
agentury na jedničku trhu s bohatými
zkušenostmi v oboru.

Kompletní cestovatelský servis

Kromě zájezdů Vám nabízíme sestavení
dovolené na míru; letenky do celého světa,
ubytování v ČR i zahraničí, cestovní pojištění
a možnosti parkování u letiště.

Osobní přístup

Přijde se do našich poboček i jen poradit
o plánované dovolené. Pro nás je konkrétní
lidé, ně požádejte položky v databázi. Vždy je tu
pro Vás naši prokletě pevní personál odborných
poradců.

**ČAS DOVOLENÝCH A LETNÍHO CESTOVÁNÍ
SE NEZADRŽITELNĚ BLÍŽÍ...**

Největší cestovní agentura ve
střední Evropě a autorizovaný
prodejce zájezdů více než 300
cestovních kanceláří, letenek
do celého světa a ubytování
v ČR i ve světě. Naše práce
byla oceněna již desítkami cen
v České republice i zahraničí.

- First-minute
- Last minute
- Exotika
- Eurovlkendy
- Okružní zaocéanské plavby
- Expedice
- Lázeňské pobytu
- Lyžařské a golfové zájezdy

Cestujete individuálně?
Na Vaše cesty Vám rádi zajistíme:

- Ubytování
- Letenky
- Pojištění
- Parkování u letiště
- Zapůjčení automobilu

Neváhejte se na nás obrátit.
Invia.cz je tu pro Vás.

VOLEJTE ZDARMA
800 555 331